

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ
ՇԱՀԵՐԻ ԲԱԽՈՒՄԸ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՂ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ
ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ՁԵԿՈՒՅՑ

Սույն զեկույցը մշակվել է Եվրոպական Միության ֆինանսավորմամբ իրականացվող «Արևելյան գործընկերության երկրներում հասարակության ներգրավումը շահերի բախմանը վերաբերող քաղաքականության իրականացման դիտարկման գործընթացում» ծրագրի շրջանակներում: Փաստաթղթի բովանդակության համար պատասխանատու են հեղինակները և այն որևէ պարագայում չի կարող համարվել ֆինանսավորող կազմակերպության տեսակետի արտահայտություն:

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ

ՇԱՐՅԵՐԻ ԲԱԽՈՒՄԸ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՂ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆ

ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՁԵԿՈՒՅՑ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

1. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ.....	3
2. ՇԱՐՅԵՐԻ ԲԱԽՄԱՆ ՍԱՅՄԱՆՈՒՄ	3
3. ՇԱՐՅԵՐԻ ԲԱԽՈՒՄԸ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՈՂ ԵՎ ՍԱՅՄԱՆԱՓԱԿՈՂ ՆՈՐՄԵՐ	5
4. ՇԱՐՅԵՐԻ ԲԱԽՄԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ԱՆՁԱՆՑ ՇՐՋԱՆԱԿ	9
5. ԷԹԻԿԱՅԻ ԿԱՆՈՆՆԵՐ	10
6. ԷԹԻԿԱՅԻ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՆԵՐ	11
7. ՇԱՐՅԵՐԻ ԲԱԽՄԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ	15
8. ՆՎԵՐՆԵՐ	18
9. ՇԱՐՅԵՐԻ ԲԱԽՄԱՆՆ ԱՌՆՉՎՈՂ ՀԱՅՏԱՐԱՐԱԳՐԵՐ	20
10. ԱՆՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԱՁԴԱՐԱՐՈՒՄ	23
11. ԲՈՂՈՔԱՐԿՈՒՄ	24
12. ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ	25
13. ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԻՐԱՁԵՎՈՒՄ	26
14. ԱՍՓՈՓՈՒՄ	26
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 1	28
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 2	43
ՀԱՎԵԼՎԱԾ 3	45

1. ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Շահերի բախումը պաշտոնատար անձանց հանրային և մասնավոր շահերի միջև անհամատեղելիությունն է:

Շահերի բախման ոլորտում պետական քաղաքականությունը պետք է ուղղված լինի հանրային ծառայողների կողմից պաշտոնետական լիազորությունների և պարտականությունների օրինավոր և մասնավոր շահերի ազդեցությունից զերծ, անկողմնակալ և անշահախնդիր իրականացման ապահովմանը և հանրային հաստատությունների նկատմամբ հանրային վստահության խթանմանը:

Սույն փաստաթղթի նպատակն է վերլուծել Հայաստանի Հանրապետությունում հանրային ծառայության ոլորտում շահերի բախմանն առնչվող օրենսդրությունը, վերհանել թերություններն ու բացերը և ներկայացնել առաջարկություններ օրենսդրության բարելավման ուղղությամբ:

Փաստաթուղթը մշակվել է Եվրոպական Միության ֆինանսավորմամբ իրականացվող «Արևելյան գործընկերության երկրներում հասարակության ներգրավումը շահերի բախմանը վերաբերող քաղաքականության իրականացման դիտարկման գործընթացում» ծրագրի շրջանակներում հիմք ընդունելով ինչպես ծրագրի ընթացքում իրականացված ուսումնասիրությունները, այնպես էլ՝ ԹԻՀԿ կողմից 2009թ.-ից մինչ օրս իրականացվող դիտարկումների արդյունքները և երկրի միջազգային պարտավորությունները:

2. ՇԱՀԵՐԻ ԲԱԽՄԱՆ ՍԱՀՄԱՆՈՒՄ

Ըստ իրավաբանական բառարանի, շահերի բախումը «մասնավոր շահերի և հանրային կամ ֆիզիոցիար պարտականությունների իրական կամ հնարավոր անհամատեղելիությունն է»:¹ Ըստ Եվրոպայի խորհրդի (ԵԽ) ձևակերպման՝ շահերի բախումն այն իրավիճակն է, երբ հանրային ծառայողն ունի մասնավոր շահ, որը կարող է ազդել կամ ստեղծել տպավորություն, որ կարող է ազդել նրա պաշտոնետական պարտականությունների անկողմնակալ և օբյեկտիվ կատարման վրա»:² Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպությունը (ՏՀԶԿ) շահերի բախումը բնորոշում է որպես հանրային ծառայողների հանրային պարտականության և մասնավոր շահերի բախում (անհամապատասխանություն), որը ծագում է հանրային ծառայողի մասնավոր հնարավորություններից բխող շահերից, որոնք կարող են ոչ պատշաճ կերպով ազդել նրա պաշտոնետական լիազորությունների և պարտականությունների կատարման վրա:³

Ընդհանրացնելով վերոնշյալ սահմանումները՝ կարելի է շահերի բախումը բնորոշել որպես պաշտոնատար անձի հանրային և մասնավոր շահերի անհամատեղելիություն:

ՀՀ օրենսդրության մեջ շահերի բախման օրենսդրական ձևակերպումը տրված է «Հանրային ծառայության մասին» և «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքներով, թեև տվյալ երևույթը կարգավորող նորմեր կան նաև այլ իրավական ակտերում: Այդուհանդերձ, ՀՀ օրենսդրության մեջ առկա նորմերը խիստ թերի են «շահերի բախում» երևույթի բուն էությունը և ամբողջական բովանդակությունը բացահայտելու առումով: Դրանք չեն պարունակում շահերի բախման իրավիճակները գործնականում կանխարգելող արդյունավետ մեխանիզմներ և չեն նախատեսում պատշաճ իրավական հետևանքներ այդպիսի իրավիճակներում որոշումների ընդունման կամ գործողությունների կատարման դեպքում: Օրենսդրական նորմերը չեն արտացոլում նաև շահերի հնարավոր բախումը և չեն ամրագրում մասնավոր ու հանրային շահերի անհամատեղելիությունը:

¹Black's Law Dictionary , <http://thelawdictionary.org/conflict-of-interest/>

²Եվրոպայի խորհրդի R (2000) 10 հանձնարարական <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=353945>

³Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպություն, «Շահերի բախման կարգավորումը հանրային ծառայությունում» ուղեցույց, http://www.oecd.org/gov/ethics/489944_19.pdf, էջ 52

«Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով «*շահերի բախում*» հասկացությունը սահմանված է որպես «*իրավիճակ, երբ բարձրաստիճան պաշտոնատար անձն իր լիազորություններն իրականացնելիս պետք է կատարի գործողություն կամ ընդունի որոշում, որը ողջամտորեն կարող է մեկնաբանվել որպես իր կամ իր հետ փոխկապակցված անձի անձնական շահերով առաջնորդվել*»⁴: Այս սահմանումը՝ «ողջամտորեն կարող է մեկնաբանվել» ձևակերպմամբ, փոքրիշատե ճշգրիտ է արտահայտում շահերի բախման էությունը՝ ընդգրկելով ինչպես շահերի առկա բախումը, այնպես էլ դրա թվացյալ ռիսկը:

Նույն օրենքի հետագա շարադրանքում օրենսդիրը հեռացել է տվյալ սահմանման բովանդակությունից և ձևակերպել հակասական դրույթներ՝ սահմանափակելով շահերի բախման դրսևորման շրջանակները:

Այսպես, օրենքի 30-րդ հոդվածում «*ողջամտորեն կարող է մեկնաբանվել*» ձևակերպման փոխարեն օգտագործվել է «*ողջամտորեն կարող է հանգեցնել կամ նպաստել*» արտահայտությունը՝ ակնհայտորեն նեղացնելով շահերի բախման ընկալումը և այն պայմանավորելով միայն շահերի իրական բախման ու դրա հետևանքների առկայությամբ: Մասնավորապես, հոդվածում ամրագրված է, որ «*Բարձրաստիճան պաշտոնատար անձի կողմից իր կամ իրեն փոխկապակցված անձի անձնական շահերով առաջնորդվելը նշանակում է բարձրաստիճան պաշտոնատար անձի լիազորությունների շրջանակում այնպիսի գործողություն կատարելը կամ որոշում ընդունելը (այդ թվում՝ կոլեգիալ մարմնի կազմում որոշում ընդունելուն մասնակցելը), որը թեև ինքնին օրինական է, սակայն հանգեցնում կամ նպաստում է կամ ողջամտորեն կարող է հանգեցնել կամ նպաստել նաև՝*

- 1) իր կամ իր հետ փոխկապակցված անձի գույքային կամ իրավական դրության բարելավմանը.
- 2) իր կամ իր հետ փոխկապակցված անձի անդամակցած ոչ առևտրային կազմակերպության գույքային կամ իրավական դրության բարելավմանը.
- 3) իր կամ իր հետ փոխկապակցված անձի մասնակցությամբ առևտրային կազմակերպության գույքային կամ իրավական դրության բարելավմանը.
- 4) իր հետ փոխկապակցված անձին պաշտոնում նշանակմանը:»

Այս նորմի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ շահերի բախման իրավիճակ կարող է դրսևորվել օրենքով սահմանված չորս պարտադիր պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում, այն է՝

- 1. բարձրաստիճան պաշտոնատար անձը գործում է իր լիազորությունների շրջանակում և.
- 2. իր լիազորությունների շրջանակում կատարում է գործողություն կամ ընդունում է որոշում և.
- 3. այդ գործողությունը կամ որոշումը օրինական է և.
- 4. այդ գործողությունը կամ որոշումը հանգեցնում է իր կամ իր հետ փոխկապակցված անձի գույքային կամ իրավական դրության բարելավմանը:

Ըստ օրենքի, նշված պայմաններից որևէ մեկի բացակայության դեպքում չի կարող դրսևորվել շահերի բախում: Մինչդեռ, առաջին երեք պայմաններից որևէ մեկի բացակայությունն իրականում հանգեցնում է քրեական հանցագործության: Փաստորեն, օրենսդրական առկա ձևակերպմամբ շահերի բախման իրավիճակ գործնականում գրեթե չի դրսևորվի:

ՀՀ Ազգային ժողովի պատգամավորների շահերի բախումը կարգավորելու նպատակով գրեթե նույնանման ձևակերպում է տրված «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքում, որի համաձայն «*Պատգամավորի կողմից իր կամ իրեն փոխկապակցված անձի անձնական շահերով առաջնորդվելը նշանակում է օրենսդրական նախաձեռնությամբ հանդես գալը կամ Ազգային ժողովի քննարկմանը որոշման նախագիծ ներկայացնելը, Ազգային ժողովում շրջանառության մեջ դրված հարցի վերաբերյալ առաջարկություն ներկայացնելը, ինչպես նաև Ազգային ժողովի, նրա հանձնաժողովների, ենթահանձնաժողովների նիստերում ելույթ ունենալը կամ քվեարկությանը*

⁴ «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 5, կետ 17

մասնակցելը, որը թեև ինքնին օրինական է, սակայն պատգամավորը տեղյակ է, որ այն հանգեցնում կամ նպաստում է կամ ողջամտորեն կարող է հանգեցնել կամ նպաստել նաև՝

ա) իր կամ իր հետ փոխկապակցված անձի գույքային կամ իրավական դրության բարելավմանը.

բ) իր կամ իր հետ փոխկապակցված անձի անդամակցած ոչ առևտրային կազմակերպության գույքային կամ իրավական դրության բարելավմանը.

գ) իր կամ իր հետ փոխկապակցված անձի մասնակցությամբ առևտրային կազմակերպության գույքային կամ իրավական դրության բարելավմանը.

դ) իր հետ փոխկապակցված անձին պաշտոնում նշանակմանը:⁵»

Քանի որ այս դրույթը գրեթե նույնությամբ արտացոլում է շահերի բախման՝ «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով տրված ձևակերպումը, ուստի վերը դիտարկված թերությունները վերաբերելի են նաև այս դրույթին: Սակայն, հատկանշական է այն, որ պատգամավորի դեպքում օրենքը նախատեսում է շահերի հնարավոր բախման մասին վերջինիս տեղյակ լինելու հանգամանքը, ինչն ավելի է ներգացնում շահերի բախում եզրույթի էությունն ու բովանդակությունը:

Շահերի բախումն օրենսդրորեն պետք է սահմանվի այնպես, որ պաշտոնատար անձի գործողությունը կամ որոշումը, որը ողջամտորեն կարող է մեկնաբանվել որպես իր կամ իր հետ փոխկապակցված անձի մասնավոր շահերով առաջնորդվել, միանշանակ որակվի որպես շահերի բախում: Հենց այս մոտեցումն է ամրագրված ՏՀԶԿ «Հանրային ծառայությունում շահերի բախման կառավարման ուղեցույցում», ըստ որի «շահերի բախման սահմանումը ներառում է ոչ միայն շահերի բախման փաստը, այլ նաև ռիսկերը:⁶

Առաջարկություններ

- «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքում և առնչվող այլ իրավական ակտերում վերանայել շահերի բախման օրենսդրական ձևակերպումը՝ համապատասխանեցնելով այն միջազգային փաստաթղթերով՝ սահմանված ստանդարտներին՝ այն նկատառումով, որ սահմանումն իր մեջ ներառի ինչպես իրական՝ փաստացի, այնպես էլ հնարավոր և թվացյալ շահերի բախման իրավիճակներն՝ անկախ պաշտոնատար անձի կողմից գործողություն կատարելու կամ որոշում ընդունելու և հնարավոր հետևանքների վրա հասնելու հանգամանքից: Օրինակ՝ իրավիճակ, երբ պաշտոնատար անձի մասնավոր շահերի և հանրային պարտականությունների միջև առկա անհամատեղելիությունը կարող է ազդել նրա պաշտոնական լիազորությունների անկողմնակալ իրականացման վրա կամ ողջամտորեն կարող է մեկնաբանվել որպես այդպիսին:

3. ՇԱՀԵՐԻ ԲԱԽՈՒՄԸ ԿԱՆԽԱՐԳԵԼՈՂ ԵՎ ՍԱՀՄԱՆԱՓՈՎԿՈՂ ՆՈՐՄԵՐ

Շահերի բախման քաղաքականության նպատակը պետք է լինի հանրային ծառայողների պաշտոնական լիազորությունների՝ օրինավոր, մասնավոր շահերի ազդեցությունից զերծ անկողմնակալ և անշահախնդիր իրականացման ապահովումը և հանրային հաստատությունների նկատմամբ հանրության վստահության խթանումը:

Հայաստանում շահերի բախումը կարգավորող նորմեր ամրագրված են ինչպես ՀՀ Սահմանադրությունում, այնպես էլ ընթացիկ օրենքներում՝ գործունեության արգելքների,

⁵ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենք, հոդված 6.2

⁶ <http://www.oecd.org/gov/ethics/48994419.pdf>

⁷ Եւր Ք (2000) 10 հանձնարարական, ՏՀԶԿ «Շահերի բախման կարգավորումը հանրային ծառայությունում» ուղեցույց

սահմանափակումների և վարքագծի կանոնների տեսքով: ՀՀ Սահմանադրությունն ընդհանուր դրույթներով է կարգավորում շահերի բախումը, իսկ առանձին ոլորտային օրենքները, հիմք ընդունելով սահմանադրական նորմերը, մանրամասնում են շահերի բախման իրավակարգավորումը տվյալ ոլորտի հանրային ծառայողների համար՝ ելնելով ոլորտի առանձնահատկություններից: Ստորև թվարկված են շահերի բախման նորմեր պարունակող օրենսդրական ակտերը, իսկ դրանց համապատասխան դրույթները ներկայացված են **Հավելված 1**-ում.

- ՀՀ Սահմանադրություն⁸
- «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենք⁹
- «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենք¹⁰
- ՀՀ Դատական օրենսգիրք¹¹
- «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենք¹²
- «Զաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենք¹³
- «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք¹⁴
- «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք¹⁵
- «ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմում պետական ծառայության մասին» ՀՀ օրենք¹⁶
- «ՀՀ քննչական կոմիտեի դեպարտամենտում պետական ծառայության մասին» ՀՀ օրենք¹⁷
- «Զաղաքացիական հատուկ ծառայության մասին» ՀՀ օրենք¹⁸
- «Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենք¹⁹
- «Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» ՀՀ օրենք²⁰
- «Հարկային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք²¹
- «Մաքսային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք²²
- «Դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայության մասին» ՀՀ օրենք²³
- «Դիվանագիտական ծառայության մասին» ՀՀ օրենք²⁴

Չնայած որ վերոնշյալ բոլոր իրավական ակտերը պարունակում են շահերի բախումը կանխարգելող, սահմանափակող կամ շահերի բախման իրավիճակները կարգավորող նորմեր, սակայն դրանց ձևակերպումները ոչ միշտ են հստակ և նույնական, ինչը խոչընդոտում է շահերի բախման միօրինակ ընկալումն ու հետագա կարգավորումը:

Մասնավորապես, հակասական է շահերի բախումը կանխարգելող հիմնական դրույթը՝ ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու արգելքը, որը, տարբեր իրավական ակտերում և տարբեր պաշտոնյանների համար տարաբնույթ ձևակերպում ունի: ՀՀ Սահմանադրությունն ի սկզբանե խիստ և հստակ արգելք է դրել պատգամավորների, կառավարության անդամների և դատավորների ձեռնարկատիրությամբ զբաղվելու համար, սակայն ոլորտային օրենսդրությունը մեղմել է այդ արգելքը՝ թույլատրելով որոշակի եղանակով, օրինակ, հավատարմագրային կառավարման միջոցով ներգրավվել ձեռնարկատիրական գործունեության մեջ, այն դեպքում երբ սահմանադրական նորմը դրև է վերապահում չի նախատեսում: Այսպես, ՀՀ Սահմանադրության համաձայն պատգամավորը²⁵ և կառավարության անդամը²⁶ «չի կարող զբաղվել ձեռնարկատիրական

⁸ Ընդունված է 1995 թվականի հուլիսի 5-ին (2005թ. նոյեմբերի 27-ի փոփոխություններով)
⁹ Ընդունված է 2002 թվականի փետրվարի 20-ին
¹⁰ Ընդունված է 2006 թվականի հունիսի 1-ին
¹¹ Ընդունված է 2007 թվականի փետրվարի 21-ին
¹² Ընդունված է 2007 թվականի փետրվարի 22-ին
¹³ Ընդունված է 2001 թվականի դեկտեմբերի 4-ին
¹⁴ Ընդունվել է 2004 թվականի դեկտեմբերի 14-ին
¹⁵ Ընդունվել է 2011 թվականի մայիսի 26-ին
¹⁶ Ընդունվել է 2009 թվականի հունիսի 11-ին
¹⁷ Ընդունվել է 2014 թվականի մայիսի 19-ին
¹⁸ Ընդունվել է 2007 թվականի նոյեմբերի 28-ին
¹⁹ Ընդունվել է 2002 թվականի հուլիսի 3-ին
²⁰ Ընդունվել է 2003 թվականի ապրիլի 11-ին
²¹ Ընդունվել է 2002 թվականի հուլիսի 3-ին
²² Ընդունվել է 2002 թվականի հուլիսի 3-ին
²³ Ընդունվել է 2004 թվականի փետրվարի 18-ին
²⁴ Ընդունվել է 2001 թվականի հոկտեմբերի 24-ին
²⁵ ՀՀ Սահմանադրություն, 65-րդ հոդված

գործունեությամբ», մինչդեռ «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով հանրային ծառայողը և բարձրաստիճան պաշտոնատար անձը «չեն կարող անձամբ զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ»: Նույնպիսի ձևակերպում է տրված նաև այլ օրենքներում, օրինակ՝ «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքում համայնքային ծառայողն «իրավունք չունի անձամբ զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ»²⁷, «Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքում քաղաքացիական ծառայողն «իրավունք չունի անձամբ զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ»²⁸ և այլն:

Դատավորների և դատախազների պարագայում ոլորտային օրենսդրությունը նախատեսել է միայն որոշակի տեսակի առևտրային կազմակերպությունների միջոցով ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնելու սահմանափակումներ, այն է՝ վերոնշյալ կատեգորիաների պաշտոնատար անձն «իրավունք չունի լինելու անհատ ձեռնարկատեր կամ լինելու տնտեսական ընկերությունների մասնակից կամ վստահության վրա հիմնված ընկերակցության ավանդատու...»²⁹, ինչը նշանակում է, որ թվարկվածներից բացի այլ կազմակերպարարական տեսակի առևտրային կազմակերպությունների միջոցով նրանք կարող են իրականացնել ձեռնարկատիրական գործունեություն:

Այդուհանդերձ, «անձամբ» եզրույթը և առևտրային կազմակերպության կազմակերպարարական տեսակը չեն փոխում «ձեռնարկատիրական գործունեության» իմաստը, որի օրենսդրական ձևակերպումը տրված ՀՀ Քաղաքացիական օրենսգրքի 2-րդ հոդվածով, այն է՝ «Ձեռնարկատիրական է համարվում անձի ինքնուրույն, իր ռիսկով իրականացվող գործունեությունը, որի հիմնական նպատակը գույք օգտագործելուց, ապրանքներ վաճառելուց, աշխատանքներ կատարելուց կամ ծառայություններ մատուցելուց շահույթ ստանալն է»: Հետևաբար, եթե տվյալ գործունեությունն իրականացվում է սեփական ռիսկով և շահույթ ստանալու նպատակով (կարևոր չէ՝ անձամբ, թե կառավարչի միջոցով), ուրեմն այն ձեռնարկատիրական գործունեություն է, անկախ այն հանգամանքից պաշտոնյան դա անում է անձամբ, որպես հիմնադիր, մասնակից կամ կառավարիչ, թե այլ անձանց՝ հավատարմագրային կառավարիչների միջոցով: Ընդ որում, առևտրային կազմակերպությունում ունեցած բաժնեմասը հավատարմագրային կառավարման հանձնելու դրույթը, որպես շահերի բախումը կանխարգելող մեխանիզմ, ամրագրված է հանրային ծառայությունը կարգավորող բոլոր ոլորտային օրենքներում: Փաստորեն, նման իրավակարգավորմամբ թույլատրվում է հավատարմագրային կառավարման հանձնված գույքից եկամուտ ստանալ, ինչը գործնականում չի համարվում ձեռնարկատիրական գործունեություն կամ ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու արգելքի խախտում:

Ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու արգելքի խախտումն առաջացնում է քրեական պատասխանատվություն ՀՀ քրեական օրենսգրքի 310-րդ հոդվածով սահմանված կարգով, այն է՝ «Պաշտոնատար անձի կողմից, օրենքով սահմանված արգելքին հակառակ, ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնող կազմակերպություն հիմնադրելը կամ անձամբ կամ վստահված անձի միջոցով այդպիսի կազմակերպության կառավարմանը մասնակցելը, եթե այդ արարքները կապված են այդպիսի կազմակերպությանն արտոնություններ և առավելություններ տրամադրելու կամ այլ ձևով հովանավորելու հետ»: Հարկ է նկատել, որ քրեաիրավական պատասխանատվության առումով պատժելի է ինչպես ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնող կազմակերպություն հիմնադրելը, այնպես էլ անձամբ կամ վստահված անձի միջոցով այդպիսի կազմակերպության կառավարմանը մասնակցելը, եթե դրանք առաջացրել են որոշակի հետևանքներ: Պաշտոնատար անձանց կողմից (ԱԺ պատգամավոր, նախարար, մարզպետ) ձեռնարկատիրական գործունեությանն անօրինական մասնակցելու հիմքով ԹԻՂԿ-ի ներկայացրած հանցագործության մասին հաղորդումների քննությունը ՀՀ գլխավոր դատախազության և Հատուկ քննչական ծառայության կողմից հիմնականում մերժվել է այն հիմքով, որ, լինելով առևտրային ընկերությունների հիմնադիր կամ մասնակից, «չի ապացուցվել» նրանց՝ ընկերությունների կառավարմանը մասնակցելու փաստը: Ինչը նշանակում է, որ իր բաժնեմասը, փայլը

²⁶ ՀՀ Սահմանադրություն, 88-րդ հոդված
²⁷ «Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 24
²⁸ «Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 24
²⁹ ՀՀ դատական օրենսգրքի, հոդված 94 և «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 43

հավատարմագրային կառավարման հանձնելու դեպքում առևտրային կազմակերպության հիմնադիր կամ մասնակից պաշտոնյան օրենքի հետ այլևս հակասություն չունի:

Սակայն Հայաստանում հավատարմագրային կառավարման ինստիտուտը կայացած չէ, ուստի դրա գործնական կիրառելիությունն ու արդյունավետությունը շահերի բախումը կանխարգելելու առումով խիստ կասկածելի են: Ավելին՝ հավատարմագրային կառավարիչ կարող է լինել նաև անհատ ձեռնարկատեր չհանդիսացող քաղաքացին կամ ոչ առևտրային կազմակերպությունը, ինչը նշանակում է որ առևտրային կազմակերպության կանոնադրական կապիտալում հանրային ծառայողի կամ բարձրաստիճան պաշտոնատար անձի ունեցած բաժնեմասը կարող է կառավարել նրա մերձավոր ազգականը կամ փոխկապակցված անձը, որի դեպքում պաշտոնյայի չեզոքությունն ու կառավարչի վրա ազդեցության բացառումը դառնում է անվերահսկելի: Լավագույն փորձով առաջնորդվելով՝ առավել նպատակահարմար կարող էր լինել պաշտոնատար անձի բաժնեմասի հավատարմագրային կառավարումը մասնագիտացված կառույցների հանձնելը: «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը տալիս է ձեռնարկատիրական գործունեության իր ձևակերպումը՝ խիստ նեղացնելով դրա բովանդակային ընկալումը, ըստ որի՝ ձեռնարկատիրական գործունեություն է համարվում.

1) անհատ ձեռնարկատեր լինելը.

2) առևտրային կազմակերպության մասնակից լինելը, բացառությամբ այն դեպքի, երբ առևտրային կազմակերպության մասնակցի բաժնեմասն ամբողջությամբ հանձնվել է հավատարմագրային կառավարման.

3) առևտրային կազմակերպությունում պաշտոն զբաղեցնելը, առևտրային կազմակերպության գույքի հավատարմագրային կառավարիչ լինելը կամ որևէ այլ ձևով առևտրային կազմակերպության ներկայացուցչական, կարգադրիչ կամ կառավարման այլ գործառույթների իրականացմանը ներգրավված լինելը³⁰:

Այսինքն, այն ինչը վերոնշյալ թվարկումից դուրս է՝ ձեռնարկատիրական գործունեություն չէ և հանրային ծառայողի համար թույլատրելի է

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով ձեռնարկատիրական գործունեությանը տրված սահմանումը ոլորտային օրենսդրությամբ ձևափոխելը՝ որպես ոլորտի առանձնահատկությամբ պայմանավորված անհրաժեշտություն, խեղաթյուրում է օրենսգրքի նորմով ամրագրված ինստիտուտի իմաստն ու բովանդակությունը և հնարավորություն է տալիս դրանից շեղվելու: Առավել նպատակահարմար է ոլորտային օրենսդրությամբ չսահմանել այն ինչն արդեն այլ իրավական ակտով (տվյալ դեպքում՝ օրենսգրքով) սահմանված է, այլ նախատեսել դրա նկատմամբ որոշակի սահմանափակումներ:

Հանրային ծառայությունում շահերի բախումը կանխարգելող մեխանիզմ է նաև պաշտոնից ազատվելուց հետո որոշակի գործունեությամբ զբաղվելու կամ որոշ պաշտոններ զբաղեցնելու օրենսդրական արգելքը: Սակայն այս դրույթը տարածվում է ոչ բոլոր հանրային ծառայողների վրա, ինչը նշանակում է, որ օրենսդրությունը միասնական մոտեցում չի ցուցաբերել և նախատեսել է տարբերակված իրավակարգավորումներ: Օրինակ, քաղաքացիական ծառայողին³¹, ոստիկանության ծառայողին³², ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողին³³ արգելվում է ծառայությունից ազատվելուց հետո՝ մեկ տարվա ընթացքում ընդունվել աշխատանքի այն գործատուի մոտ կամ դառնալ այն կազմակերպության աշխատողը, որի նկատմամբ նա անմիջական հսկողություն է իրականացրել իր ծառայության վերջին մեկ տարվա ընթացքում: Հարկային ծառայողի համար այս սահմանափակումը նախատեսված է 3 տարի ժամկետով³⁴: Սակայն, մյուս հանրային ծառայողների, այդ թվում՝ բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց համար նման արգելք նախատեսված չէ:

³⁰ «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 24, մաս 2

³¹ «Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 24, մաս 4

³² «Ռոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 39, մաս 4

³³ «Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 43, մաս 4

³⁴ «Հարկային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 13, մաս 3 կետ 8

Առհասարակ, շահերի բախման վերաբերյալ իրավական նորմերի զետեղումը տարբեր իրավական ակտերում և դրանց ձևակերպումների, կանխարգելիչ մեխանիզմների ու սահմանափակումների տարբերությունները առաջացնում են իրավակիրառության խնդիրներ՝ խոչընդոտելով պատասխանատվության միասնական մեխանիզմների կիրառությունը:

Առաջարկություններ

- *Շահերի բախման վերաբերյալ դրույթները բոլոր հանրային ծառայողների համար ընդհանրացնել մեկ իրավական ակտում՝ դիտարկելով նաև շահերի բախման մասին առանձին օրենք ընդունելու նպատակահարմարությունը.*
- *Ըստ անհրաժեշտության և ոլորտային առանձնահատկություններից ելնելով՝ համապատասխան օրենսդրությամբ սահմանել շահերի բախման լրացուցիչ նորմեր և վարքագծի կանոններ.*
- *Հանրային ծառայողների համար նախատեսել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու հստակ սահմանափակումներ՝ ամրագրելով իրատեսական, արդյունավետ և թափանցիկ մեխանիզմներ.*
- *Հանրային ծառայողների համար նախատեսել սահմանափակում՝ պաշտոնից ազատվելուց հետո առնվազն 1 տարի աշխատանքի չանցնել իրենց վերահսկողությամբ գործող կազմակերպությունում.*
- *Հավատարմագրային կառավարումը վերապահել միայն մասնագիտացված կառույցներին.*
- *Հանրային ծառայության ոլորտային օրենսդրությունից հանել «ձեռնարկատիրական գործունեություն» եզրույթի սահմանումը և նախատեսել միայն դրա նկատմամբ սահմանափակումները:*

4. ՇԱՀԵՐԻ ԲԱԽՄԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ ԵՆԹԱԿԱ ԱՆՁԱՆՑ ՇՐՋԱՆԱԿ

Իրականում, շահերի բախման իրավիճակում կարող են հայտնվել բոլոր մակարդակի հանրային ծառայողները, թեև նրանք ըստ զբաղեցրած պաշտոնների ունեն, ծառայողական տարբեր պարտականություններ և որոշումների ընդունման լիազորությունների տարբեր շրջանակներ: Մինչդեռ ՀՀ օրենսդրությունը շահերի բախման իրավիճակը դիտարկում է միայն բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց համար, որոնց ցանկը ներառում է շուրջ յոթ հարյուր պաշտոն, ինչպես ներկայացված է **Հավելված 2-ում**³⁵:

Մինևույն ժամանակ, «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված շահերի բախման կառավարման իրավակարգավորումները տարածվում են միայն գործադիր իշխանության մարմինների պաշտոնատար անձանց վրա՝ կարգավորումից դուրս թողնելով ԱԺ պատգամավորների, Սահմանադրական դատարանի անդամների, դատավորների և դատախազների շահերի բախման և դրա հետ կապված հարաբերությունները՝ դրանց կարգավորման խնդիրը դնելով համապատասխան ոլորտային օրենսդրության վրա³⁶: Իսկ ոլորտային օրենսդրությունից մինչ օրս միայն ՀՀ Ազգային ժողովի պատգամավորների համար «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքով է սահմանվել և կանոնակարգվել շահերի բախումը: ՀՀ սահմանադրական դատարանի անդամները, դատավորներն ու դատախազները, փաստորեն, դուրս են մնացել շահերի բախման կառավարման իրավակարգավորումներից, քանի որ համապատասխան ոլորտային օրենսդրությամբ դեռևս չի սահմանվել, թե վերջիններիս համար ինչ է շահերի բախումը և չեն նախատեսվել դրա կառավարման մեխանիզմները:

Առաջարկություններ

- *Շահերի բախման վերաբերյալ նորմերը տարածել իշխանության բոլոր թևերի և բոլոր մակարդակների հանրային ծառայողների վրա.*

³⁵ : Նշված ցանկում ներառված չեն նաև օրենքի հիման վրա ստեղծված ՀԶԾ և ԶԿ ղեկավարների և նրանց տեղակալների պաշտոնները:

³⁶ «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք հոդված 30, մաս 2

- Ըստ գործառնության առանձնահատկությունների դասակարգել ռիսկային պաշտոնները և դրանց համար սահմանել շահերի կառավարման լրացուցիչ մեխանիզմներ:

5. ԵԹԻԿԱՅԻ ԿԱՆՈՆՆԵՐ

Հանրային ծառայողների էթիկայի նորմերն արտացոլված են տարբեր իրավական ակտերում: Ինչպես շահերի բախմանն առնչվող իրավական նորմերի, այնպես էլ էթիկայի նորմերի դեպքում դրանց սահմանումները և պահանջվող վարքագծի տեսակն ու չափը տարբեր հանրային ծառայողների համար ձևական և բովանդակային առումներով նույնական չեն: Դրանց միակ ընդհանրությունն այն է, որ բոլորն էլ կարգավորում են հանրային ծառայողի վարքագիծն ինչպես պաշտոնական լիազորություններն իրականացնելիս, այնպես էլ առօրյա կյանքում: Տարբեր պաշտոնատար անձանց էթիկայի նորմերը ներկայացված են **Չավելված 3**-ում:

Հանրային ծառայողների էթիկայի կանոններ (վարքագծի կանոններ) սահմանված են հետևյալ իրավական ակտերով՝ «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք³⁷, «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենք³⁸, ՀՀ Դատական օրենսգիրք³⁹, «Դատավորի վարքագծի կանոններ»⁴⁰, «Դատախազի վարքագծի կանոնագիրք»⁴¹ և այլ: ՀՀ Սահմանադրական դատարանի անդամների համար առանձին էթիկայի կանոններ սահմանված չեն, ինչը նշանակում է, որ նրանց վրա տարածվում են «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված էթիկայի կանոնները: Նույնը վերաբերում է նաև քաղաքացիական ծառայողներին⁴²:

Միասնական օրենսդրական կարգավորում չունեն նաև էթիկայի կանոնների խախտումներն՝ առաջացրած իրավական հետևանքների առումով, օրինակ, գործունեության սահմանափակման արգելքը խախտելը քաղաքացիական ծառայողի համար միանշանակ առաջացնում է պաշտոնից ազատում, իսկ դատախազի համար՝ կարող է առաջացնել կարգապահական այլ տույժ:

Թեև տրամաբանորեն ենթադրվում է, որ շահերի բախման կառավարումը պետք է սահմանված լինի որպես հանրային ծառայողների էթիկայի նորմ, սակայն ներկա իրավակարգավորմամբ շահերի բախման կապը էթիկայի կանոնների հետ հստակ չէ և ընկալվում է այդ համակարգից դուրս:

Հանրային ծառայողների էթիկայի նորմերի սահմանված լինելը օրենքում դեռևս չի նշանակում գործնականում դրանց պահպանում և կիրառում: Ինչին կարող էր նպաստել նաև այն հանգամանքը, որ հանրային ծառայության պաշտոնների անձնագրերում ամրագրված չէ էթիկայի կանոնները պահպանելու պահանջ:

ԹԻԿԿ հարցման միջոցով փորձ է արվել պարզել, թե գործնականում որքանով են պետական մարմինները հետևողական իրենց ծառայակիցների կողմից էթիկայի կանոնները պահպանելու, իսկ խախտման դեպքում անհրաժեշտ միջոցներ ձեռնարկելու հարցում⁴³: Զսանվեց պետական մարմիններից (նախարարություններ և ՀՀ կառավարությանն առընթեր մարմիններ) ստացված պատասխաններից միայն չորս դեպքում է ներկայացվել տեղեկատվություն էթիկայի նորմերի խախտման մասին դիմում բողոքների և դրանց ընթացքի վերաբերյալ, մյուսները պատասխանել են,

³⁷ «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 28

³⁸ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենք, հոդված 6.1.

³⁹ ՀՀ դատական օրենսգիրք, հոդված 89-90

⁴⁰ Հաստատվել է Դատավորների ընդհանուր ժողովի 05.09.2014թ. N01-Ն որոշմամբ

⁴¹ Հաստատվել է ՀՀ գլխավոր դատախազի 30.05.2007թ. N17 հրամանով

⁴² Մինչև 25.10.2012թ. քաղաքացիական ծառայողների համար գործում էին ՀՀ քաղաքացիական ծառայության հորիզոնի 31.05.2002թ. N13-Ն որոշմամբ հաստատված քաղաքացիական ծառայողի էթիկայի կանոնները: Ներկայումս քաղաքացիական ծառայողների վրա տարածվում են «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված էթիկայի կանոնները:

⁴³ Պետական մարմիններին ուղղված հարցը ձևակերպված է եղել հետևյալ կերպ. *Արդյո՞ք Ձեր կառույցը երբևէ ստացել է դիմում կամ բողոք ծառայակիցների կողմից վարքագծի կանոնների խախտման վերաբերյալ: Եթե այո, խնդրում ենք նշել՝ քանի՞ բողոք է ստացվել, ի՞նչ բնույթի խախտումներ են եղել, ի՞նչ միջոցներ են ձեռնարկվել, արդյո՞ք կիրառվել են պատասխանատվության միջոցներ, ի՞նչ բնույթի, քանի՞ հոգու նկատմամբ:»*

որ բողոքներ չեն ստացվել: Պատասխանների վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ հիմնականում բողոքներ ստացվել և վարույթներ հարուցվել են իրավապահ մարմիններում, ինչը կարելի է բացատրել այն հանգամանքով, որ վերջիններս ավելի հաճախ՝ ամենօրյա և անմիջական շփում ունեն քաղաքացիների հետ և այդ պարագայում վարքագծի կանոնների խախտումն առավել ակնհայտ է:

ՀՀ բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց էթիկայի հանձնաժողովը ստեղծման օրվանից ի վեր արձանագրել է բարձրաստիճան պաշտոնատար անձի կողմից էթիկայի կանոնների խախտման երկու դեպք⁴⁴, իսկ ԱԺ էթիկայի հարցերով ժամանակավոր հանձնաժողովը պատգամավորի կողմից էթիկայի կանոնները խախտելու փաստով՝ երեք դեպք⁴⁵: Որոշումների փոքր թիվը խիստ անհամադրելի է բարձրաստիճան անձանց սկանդալային վարքագծի վերաբերյալ զանգվածային լրատվամիջոցներով լուսաբանվող նյութերի քանակին:

Շահերի բախման երևույթի ընկալման տեսանկյունից առանցքային է դրա դիտարկումը միասնական էթիկայի նորմերի շրջանակում՝ միօրինականացնելով դրանց խախտման իրավական հետևանքները բոլոր հանրային ծառայողների համար:

Առաջարկություններ

- *Մեկ միասնական օրենսդրական ակտում ամրագրել էթիկայի համընդհանուր սկզբունքները բոլոր հանրային ծառայողների համար, իսկ ոլորտային օրենսդրությամբ սահմանել առանձին վարքագծի կանոններ.*
- *Շահերի բախման կառավարումը ամրագրել հանրային ծառայողի էթիկայի կանոնների համատեքստում՝ սահմանելով դրա կարգավորման առանձին ռեժիմ.*
- *Միօրինականացնել էթիկայի կանոնների խախտման հետևանքները բոլոր հանրային ծառայողների համար,*
- *Հանրային ծառայողի պաշտոնի անձնագրով նախատեսել էթիկայի կանոնները պահպանելու պարտականությունը:*

6. ԷԹԻԿԱՅԻ ՀԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎՆԵՐ

ՀՀ օրենսդրության համաձայն էթիկայի կանոնների, այդ թվում՝ շահերի բախման նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելու նպատակով նախատեսված է համապատասխան օրենքների հիման վրա ստեղծել մի շարք մարմիններ, այդ թվում՝

- ՀՀ ԱԺ էթիկայի հարցերով ժամանակավոր հանձնաժողով
- ՀՀ բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց էթիկայի հանձնաժողով
- ՀՀ սահմանադրական դատարանի էթիկայի հանձնաժողով
- ՀՀ դատավորների ընդհանուր ժողովի էթիկայի և կարգապահական հարցերի հանձնաժողով
- ՀՀ գլխավոր դատախազին առընթեր էթիկայի հանձնաժողով
- Գործադիր իշխանության հանրապետական և տարածքային մարմիններում գործող էթիկայի հանձնաժողովներ
- ՏԻՄ-երում գործող էթիկայի հանձնաժողովներ

Իրականում, այս մարմիններն արդյունավետ չեն գործում սահմանափակ իրավասություններ ունենալու, գործունեությունը կարգավորող նորմերի բացակայության և, ընդհանուր առմամբ, էթիկայի նորմերի պահպանության ուղղությամբ ներդրվող ջանքերի անբավարար լինելու պատճառով:

Էթիկայի հանձնաժողովների վերլուծությունը ներկայացվում է ստորև.

⁴⁴ <http://www.ethics.am/hy/decisions/>

⁴⁵ http://www.parliament.am/committee_docs_5/Etika/Havelvac%204-voroshumneri%20yntacay.pdf

33 ԱԺ Էթիկայի հարցերով ժամանակավոր հանձնաժողով

2012թ. մայիսի 6-ին ձևավորված Ազգային ժողովի առաջին նստաշրջանում ստեղծվել և գործում է Էթիկայի հարցերով ժամանակավոր հանձնաժողովը (այսուհետ՝ ԱԺ Էթիկայի հանձնաժողով): Վերջինս ձևավորվում է ԱԺ խմբակցությունների կողմից մեկական պատգամավոր ներկայացնելու միջոցով: Էթիկայի հանձնաժողովի նախագահը և նրա տեղակալը նշանակվում են Էթիկայի հանձնաժողովի անդամների թվից՝ խմբակցությունների ներկայացմամբ:⁴⁶

ԱԺ Էթիկայի հանձնաժողովը քննում է պատգամավորների կողմից Էթիկայի կանոնները խախտելու և շահերի բախման հետ կապված հարցերը՝ կայացնելով որոշումներ և եզրակացություններ:⁴⁷ ԱԺ Էթիկայի հանձնաժողովի նախագահը հանձնաժողովի որոշումները և եզրակացությունները հրապարակում է Ազգային ժողովի հերթական նստաշրջանի առաջիկա բաժոյթա նիստերում, որից հետո դրանք տեղադրվում են Ազգային ժողովի ինտերնետային կայքում:⁴⁸

33 բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց Էթիկայի հանձնաժողով

Բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց շահերի բախման և Էթիկայի նորմերի պահպանման նկատմամբ հսկողությունն իրականացնում է «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի հիման վրա ստեղծված և ՀՀ նախագահի 2012թ. հունվարի 9-ի հրամանագրով ձևավորված ՀՀ Բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց Էթիկայի հանձնաժողովը (այսուհետ՝ ԲՊԱ Էթիկայի հանձնաժողով կամ Հանձնաժողով):

ԲՊԱ Էթիկայի հանձնաժողովի անդամներին նշանակում է ՀՀ նախագահը՝ Ազգային ժողովի նախագահի, վարչապետի, սահմանադրական դատարանի նախագահի, վճռաբեկ դատարանի նախագահի, գլխավոր դատախազի ներկայացմամբ՝ յուրաքանչյուրը մեկական անդամ սկզբունքով՝ վեց տարի ժամկետով:⁴⁹ Ընդ որում, ՀՀ նախագահն իրավունք ունի միանձնյա վաղաժամկետ դադարեցնել ԲՊԱ Էթիկայի հանձնաժողովի անդամի լիազորությունները օրենքով նախատեսված հիմքերի, այդ թվում՝ վերջինիս կողմից իր պաշտոնական պարտականությունները կատարելիս թերանալու դեպքում:⁵⁰ Պարտականությունների կատարման մեջ թերանալը որոշելու օրենսդրական չափորոշիչների բացակայության պայմաններում սահմանափակվում է ԲՊԱ Էթիկայի հանձնաժողովի անդամի ինքնուրույն գործելու հնարավորությունը, և նրան կախվածության մեջ դնում իրեն նշանակող և ազատող մարմնի կամայականությունից, ընդ որում լիազորությունների դադարեցման դեպքում առաջադրող մարմնի հետ համաձայնեցում նախատեսված չէ:

ԲՊԱ Էթիկայի հանձնաժողովի ներկայիս գտնվելու վայրը ՀՀ նախագահի նստավայրն է և դրա ֆինանսավորումն ու նյութատեխնիկական աջակցությունն իրականացվում է ՀՀ նախագահի աշխատակազմի բյուջեից, ինչն անխուսափելիորեն ենթադրում է, եթե ոչ ուղղակի, ապա՝ անուղղակի ազդեցություն և հսկողություն Հանձնաժողովի գործունեության նկատմամբ:

Վերոնշյալ գործոնները գործնականում լուրջ ռիսկի են ենթարկում ԲՊԱ Էթիկայի հանձնաժողովի անկախությունը և դրա վերաբերյալ հանրային ընկալումը:

ԲՊԱ Էթիկայի հանձնաժողովի գործառնությունները սահմանված են «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով, դրանք են.

- ԲՊԱ և նրանց փոխկապակցված անձանց գույքի և եկամուտների հայտարարագրերի ռեեստրի վարում, հայտարարագրերի վերլուծում և հրապարակում,

⁴⁶ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենք, հոդված 24.1

⁴⁷ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենք, հոդված 24.2

⁴⁸ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենք, հոդված 24.4, մաս 3

⁴⁹ «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 38, մաս 4

⁵⁰ «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 41, մաս 2, 1-ին կետ

- բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց շահերի բախման բացահայտում (բացառությամբ պատգամավորների, սահմանադրական դատարանի անդամների, դատավորների և դատախազների շահերի բախման)
- բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց էթիկայի կանոնների խախտման բացահայտում (բացառությամբ պատգամավորների, սահմանադրական դատարանի անդամների, դատավորների և դատախազների պաշտոնեական լիազորությունների իրականացմանն առնչվող էթիկայի կանոնների խախտումների)
- Սահմանադրական դատարանի անդամների, դատավորների և դատախազների պաշտոնեական լիազորությունների իրականացման հետ չառնչվող էթիկայի կանոնների խախտումների բացահայտում
- Առաջարկությունների ներկայացում ՅՅ նախագահին, Ազգային ժողովին և կառավարությունը բացահայտված շահերի բախման և էթիկայի կանոնների խախտումների վերացման ու կանխարգելման ուղղությամբ
- իր իրավասության շրջանակում բացահայտված էթիկայի կանոնների խախտումների և շահերի բախման դեպքերի և դրանց կապակցությամբ ձեռնարկված միջոցառումների վերաբերյալ տեղեկատվության հրապարակում
- հայտարարագրի լրացման և ներկայացման կարգի սահմանում:⁵¹

Վերը թվարկածից ակնհայտ է, որ ԲՊԱ էթիկայի հանձնաժողովի լիազորությունները խիստ սահմանափակ են և դրանք իրականացնելու համար վերջինս օժտված չէ բավարար իրավական լծակներով, ինչպիսիք են՝ հայտարարագրերում ներկայացված տվյալների համապարփակ ստուգումն ու քննությունը, հայտարարագրեր չներկայացնելու կամ ուշ ներկայացնելու կամ սխալ/վեղծ տվյալներով ներկայացնելու դեպքերում սանկցիաների կիրառումը և այլն: Բացի այդ, ԲՊԱ էթիկայի հանձնաժողովի լիազորությունները տարածվում են միայն գործադիր իշխանության մարմինների բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց վրա:⁵²

ՅՅ սահմանադրական դատարանի էթիկայի հանձնաժողով

Չնայած օրենքի պահանջին՝ Սահմանադրական դատարանի անդամների էթիկայի հանձնաժողովը մինչ օրս չի ձևավորվել:

ՅՅ դատավորների ընդհանուր ժողովի էթիկայի և կարգապահական հարցերի հանձնաժողով

Համաձայն ՅՅ Դատական օրենսգրքի՝ դատավորի կողմից էթիկայի կանոնների խախտումները քննության առարկա են դառնում դատավորների ընդհանուր ժողովի էթիկայի և կարգապահական հարցերի հանձնաժողովում, որը ձևավորվել է ՅՅ դատավորների ընդհանուր ժողովի 25.07.2014թ. N10-Ա որոշմամբ: Էթիկայի և կարգապահական հարցերի հանձնաժողովի կազմում ընդգրկված 7 անդամ, որոնցից երկուսը՝ Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանների դատավորներից, երկուսը՝ ՅՅ մարզերի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանների դատավորներից, իսկ երեքը՝ վերաքննիչ դատարանների դատավորներից: Դատարանների նախագահները և Արդարադատության խորհրդի անդամները չեն կարող ընդգրկվել էթիկայի և կարգապահական հարցերի հանձնաժողովի կազմում: Հանձնաժողովների անդամներն ընտրվում են Դատավորների ընդհանուր ժողովի կողմից՝ գաղտնի քվեարկությամբ՝ 4 տարի ժամկետով:

Հանձնաժողովն իր իրավասության շրջանակում որևէ հարցի քննարկման արդյունքում ընդունում է որոշում՝ կարգապահական վարույթի հարուցումը մերժելու, հարցի քննարկմամբ

⁵¹ «Հանրային ծառայության մասին» ՅՅ օրենք, հոդված 43

⁵² ԲՊԱ էթիկայի հանձնաժողովն իր գործունեության մոտ երկուսուկես տարվա ընթացքում շահերի բախման որևէ դեպք չի հայտնաբերել: Ընդ որում, ԲՊԱ էթիկայի հանձնաժողովը երկու վարույթ հարուցել է ԹԻՅԿ դիմումի հիման վրա, սակայն դիմումի քննության արդյունքում շահերի բախման իրավիճակներ չեն բացահայտվել, ինչը կարող է պայմանավորված լինել ինչպես Հանձնաժողովի սահմանափակ լիազորություններով, այնպես էլ շահերի բախման օրենսդրական առկա ձևակերպման թերություններով:

բավարարվելու, կարգապահական վարույթ հարուցելու, կարգապահական վարույթը կարճելու կամ դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու միջնորդությամբ Արդարադատության խորհրդին դիմելու մասին:

33 գլխավոր դատախազին առընթեր էթիկայի հանձնաժողով

Դատախազների համար, համաձայն «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի, ստեղծվել և գործում է ՀՀ գլխավոր դատախազին առընթեր էթիկայի հանձնաժողովը, որը բաղկացած է 7 անդամից: Էթիկայի հանձնաժողովի կազմի մեջ են մտնում գլխավոր դատախազի կողմից նշանակվող գլխավոր դատախազի 1 տեղակալ, 2 դատախազ և Հանրապետության Նախագահի կողմից 3 տարի ժամկետով նշանակվող 4 իրավաբան անդամ: Էթիկայի հանձնաժողովը ղեկավարում է գլխավոր դատախազի տեղակալը⁵³:

Էթիկայի հանձնաժողովի քննարկմանը հարցը ներկայացնում է ՀՀ գլխավոր դատախազը: Էթիկայի հանձնաժողովը կարգապահական խախտման հետ կապված հարցը քննելիս քվեարկությամբ որոշում է կարգապահական խախտման փաստի առկայությունը, կատարված խախտման մեջ դատախազի մեղավորության հարցը, իսկ գլխավոր դատախազի կողմից նման հարցադրման առկայության դեպքում՝ նաև տվյալ իրավիճակում «պաշտոնից ազատում» կարգապահական տույժ կիրառելու հնարավորության հարցը: Էթիկայի հանձնաժողովի համապատասխան եզրակացության հիման վրա եռօրյա ժամկետում գլխավոր դատախազը նշանակում է կարգապահական տույժ՝ խիստ նկատողություն, դասային աստիճանի իջեցում, պաշտոնի իջեցում, պաշտոնից ազատում:⁵⁴

Հանրային ծառայության այլ մարմիններում գործող էթիկայի հանձնաժողովներ

ՀՀ օրենսդրության համաձայն էթիկայի հանձնաժողովներ պետք է ձևավորվեն և գործեն հանրային ծառայության բոլոր մարմիններում, որոնք քննության կառնեն հանրային ծառայողի էթիկայի կանոնների խախտման փաստերը⁵⁵: Զաղաքացիական ծառայության խորհրդի 26.09.2012թ. N844-Ն որոշմամբ սահմանվել է քաղաքացիական ծառայողների էթիկայի հանձնաժողովների ձևավորման, գործունեության կարգը և գործառույթները: ԹԻՀԿ կողմից պետական մարմիններին ուղղված հարցումների և պաշտոնական կայքերի ուսումնասիրության արդյունքները ցույց են տվել, որ էթիկայի հանձնաժողովներ ստեղծվել են ոչ բոլոր կառույցներում: Իսկ հարցված որոշ մարմիններ տեղյակ չեն եղել իրենց կառույցում էթիկայի հանձնաժողովի գոյությունից⁵⁶, ինչը նշանակում է, որ հանձնաժողովները ստեղծվել են պարզապես օրենքի պահանջի կատարումը ձևականորեն ապահովելու նպատակով: Այս իմաստով շատ կարևոր է նաև էթիկայի կանոնները պահպանելու նկատմամբ հսկողության իրականացումն ամրագրել որպես հանրային ծառայողի՝ պաշտոնի անձնագրով նախատեսված պարտականություն, ինչը հնարավորություն կտա ապահովել լիազորություն և պատասխանատու հստակ մեխանիզմը: Քանի որ տարբեր պետական մարմիններում գործող էթիկայի հանձնաժողովները ստեղծվում են ոլորտային օրենսդրության համաձայն և գործում են մեկը մյուսից անկախ՝ առանց որևէ ընդհանուր համակարգման, ուստիև իրավակիրառության ընթացքում անխուսափելիորեն ծագում են որոշակի խնդիրներ օրենքի միատեսակ ընկալման և կիրարկման առումով: Մասնավորապես, վարույթ հարուցելու հիմքերի և սուբյեկտների շրջանակի հետ կապված ԹԻՀԿ փորձը ցույց է տալիս, որ տարբեր մարմինների էթիկայի հանձնաժողովները տարբեր կերպ են մեկնաբանում «որևէ անձի դիմում» ձևակերպումը և հայեցողական մոտեցում են ցուցաբերում այս հիմքով վարույթ հարուցելու հարցում: Օրինակ՝ ԱԺ պատգամավորի կողմից էթիկայի կանոնների խախտման փաստով ԹԻՀԿ դիմումի հիման վրա ԱԺ էթիկայի հանձնաժողովը հարուցել է վարույթ և քննել է հարցը, մինչդեռ ԲԴԿ էթիկայի հանձնաժողովը նույնական հիմքերով ԹԻՀԿ-ի մեկ այլ դիմումի քննությունը մերժել է՝

⁵³ «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 23

⁵⁴ «Դատախազության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 48

⁵⁵ «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 38

⁵⁶ ԹԻՀԿ հարցումը՝ մասնավորապես «Ձեր կառույցի ո՞ր ստորաբաժանման և/կամ պաշտոնյայի լիազորությունների մեջ է մտնում շահերի բախումը կարգավորող օրենսդրության և հանրային ծառայողների վարքագծի կանոնների պահպանման նկատմամբ վերահսկողության իրականացումը»

պատճառաբանելով, որ «որևէ անձ» ասելով օրենսդիրը նկատի ունի կոնկրետ այն անձը կամ անձանց խումբը, ում ուղղված են էթիկայի նորմերի խախտումները:

Օրենքի միատեսակ կիրառություն և էթիկայի հանձնաժողովների գործունեության միասնականությունն ապահովելու նպատակով խիստ կարևոր է մեկ միասնական հանձնաժողովի ստեղծումը, որը կհամակարգի և մեթոդական ուղղորդում կիրականացնի մյուս բոլոր հանձնաժողովների նկատմամբ:

Առաջարկություններ

- *ԲՊԱ էթիկայի հանձնաժողովը վերաճեցվորել որպես հանրային ծառայության մեկ միասնական էթիկայի (կամ օրինավորության) հանձնաժողով, որը կմշակի և կվերահսկի հանրային ծառայության օրինավորությանը միտված քաղաքականությունը, ինչպես նաև կհամակարգի և կուղղորդի առանձին կառույցներում ձևավորած հանձնաժողովների միասնական աշխատանքը՝ ուղեցույցների, մեթոդական ցուցումների և այլ միջոցներով .*
- *Միասնական էթիկայի հանձնաժողովի ձևավորման կարգում, պահպանելով օրենսդիր, գործադիր և դատական իշխանության հավասարակշռված մասնակցությունը, բացառել անդամներին միանձնյա նշանակելու և ազատելու որևէ մարմնի հնարավորությունը.*
- *Միասնական էթիկայի հանձնաժողովի համար նախատեսել առանձին ֆինանսական և տեխնիկական ապահովման աղբյուր, սահմանելով առանձին տող ԶԶ պետական բյուջեում և առանձին շենքային և նյութատեխնիկական բազայի ապահովման մեխանիզմներ.*
- *Սահմանել առանձին կառույցներում գործող էթիկայի հանձնաժողովների կողմից վարույթ հարուցելու միասնական կարգ՝ ապահովելու ընդհանուր ստանդարտներ.*
- *Առանձին կառույցներում գործող էթիկայի հանձնաժողովների համար սահմանել ներկայացուցչական կազմ՝ աշխատակազմի ղեկավարի գլխավորությամբ կամ նախատեսել էթիկայի հարցերով պատասխանատուների ինստիտուտ.*
- *Հանրային ծառայողի պաշտոնի անձնագրով նախատեսել էթիկայի կանոնները պահպանելու նկատմամբ հսկողության պարտականությունը,*
- *Օրենսդրորեն հստակեցնել սեփական նախաձեռնությամբ վարույթ հարուցելու հիմքերը և դրանց առկայության դեպքում էթիկայի հանձնաժողովների վարույթ հարուցելու պարտականությունը:*

7. ՇԱԽԵՐԻ ԲԱԽՄԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒՄ

Գործող օրենսդրությամբ նախատեսված են տարբեր բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց շահերի բախման իրավիճակների համար տարբեր իրավակարգավորումներ: Ինչպես նշվել է վերևում, «Հանրային ծառայության մասին» ԶԶ օրենքի՝ շահերի բախման կարգավորումները տարածվում են միայն գործադիր մարմինների բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց վրա, իսկ մյուս պաշտոնյաների՝ Ազգային ժողովի պատգամավորի, Սահմանադրական դատարանի անդամի, դատախազի, դատավորի «*շահերի բախման նորմերը կարող են սահմանվել տվյալ ոլորտի առանձնահատկությունները կարգավորող օրենքներով*»⁵⁷: Ընդ որում, այստեղ օրենսդիրն օգտագործելով *կարող են սահմանվել* ձևակերպումը, միանշանակ չի պարտավորեցրել ոլորտային օրենքներով կարգավորել շահերի բախումը, այլ ցուցաբերել է հայեցողական մոտեցում: Արդյունքում, մինչ օրս միայն «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ԶԶ օրենքով և ԶԶ Դատական օրենսգրքով են ամրագրվել շահերի բախման կառավարման վերաբերյալ նորմեր:

ԱՇ պատգամավորների շահերի բախման կառավարում

Պատգամավորը պարտավոր է շահերի բախում առաջանալու դեպքում Ազգային ժողովի, նրա հանձնաժողովների, ենթահանձնաժողովների նիստերում իր ելույթից կամ քվեարկությունից առաջ հանդես գալ շահերի բախման վերաբերյալ հայտարարությամբ: Իսկ եթե պատգամավորը հանդես է

⁵⁷ «Հանրային ծառայության մասին» ԶԶ օրենք, հոդված 30, մաս 2

գալիս օրենսդրական նախաձեռնությամբ կամ Ազգային ժողովի քննարկմանն է ներկայացնում որոշման նախագիծ կամ Ազգային ժողովում շրջանառության մեջ դրված հարցի վերաբերյալ ներկայացնում է առաջարկություն, ապա պարտավոր է ներկայացնել շահերի բախման վերաբերյալ իր գրավոր հայտարարությունը՝ ներկայացնելով շահերի բնույթը:⁵⁸

Եթե ԱԺ Էթիկայի հանձնաժողովը կայացնում է եզրակացություն պատգամավորի կողմից ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու արգելքը խախտելու մասին, ապա 24 ժամվա ընթացքում եզրակացությունն ուղարկում է Ազգային ժողովի նախագահին, որն առանց քվեարկության ընդգրկվում է Ազգային ժողովի օրակարգ և քննարկվում է արտահերթ: Զվերակության արդյունքում ԱԺ պատգամավորի լիազորությունները կարող են դադարեցվել օրենքով սահմանված կարգով:

Հարկ է նկատել, որ «ԱԺ կանոնակարգ» ՀՀ օրենքը սահմանում է շահերի բախման հիմքով ԱԺ Էթիկայի հանձնաժողովը դիմելու երրորդ անձի հնարավորությունը, ինչը սահմանափակված է ԲՊԱ Էթիկայի հանձնաժողովը դիմելու դեպքում:

Գործադիր մարմնի բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց շահերի բախման կառավարում

«Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը սահմանում է, որ շահերի բախում առաջանալու դեպքում բարձրաստիճան պաշտոնատար անձը պարտավոր է իր վերադասին գրավոր ներկայացնել շահերի բախման վերաբերյալ հայտարարություն՝ ներկայացնելով շահերի բախմանը վերաբերող կոնկրետ հանգամանքները: Մինչև վերադաս անձից գրավոր համաձայնություն ստանալը բարձրաստիճան պաշտոնատար անձն իրավունք չունի տվյալ հարցի վերաբերյալ գործողություն կատարել կամ որոշում կայացնել: Վերադաս անձն իրավունք ունի տվյալ հարցը քննարկելու և լուծելու իրավասությունը հանձնարարելու այլ պաշտոնատար անձի, եթե դա օրենքով արգելված չէ:⁵⁹

Այսպիսի իրավակարգավորումն ակնհայտ թերի է հետևյալ հիմնավորումներով՝

- այն չի տարածվում վերադաս չունեցող բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց վրա, ինչը նշանակում է, որ վերջիններիս մոտ շահերի բախում առաջանալու դեպքում նրանք, չունենալով վերադաս, որևէ մեկին չեն տեղեկացնում այդ մասին և փաստերը մնում են անհայտ.
- այն չի կարգավորում այնպիսի իրավիճակները, երբ շահերի բախում առաջացնող գործողության կատարումը կամ որոշման ընդունումը վերապահված է միայն տվյալ պաշտոնատար անձին/պաշտոնին, (օրինակ՝ նախարար, կառավարության առընթեր մարմնի ղեկավար և այլն) և չի կարգավորում շահերի բախման իրավիճակ առաջանալու դեպքում այդ որոշման ընդունման կամ գործողության կատարման լիազորության պատվիրակումը.
- այն չի կարգավորում այնպիսի իրավիճակները, երբ շահերի բախումն արդեն իսկ առաջացել է և այդ իրավիճակում կատարվել է գործողություն կամ ընդունվել է որոշում, և չի հստակեցնում արդյոք այդ գործողությունը կամ որոշումը պետք է ճանաչվեն ոչ իրավաչափ, թե ոչ
- այն ապավինում է պաշտոնատար անձի բարի կամքին և օրինապաշտությանը և չի կարգավորում այն դեպքերը և հետևանքները, երբ պաշտոնատար անձն՝ ունենալով շահերի բախում, այդ մասին չի տեղեկացնում.
- այն հնարավորություն է տալիս վերադասին համաձայնվելու, որ իր ենթական ունենա շահերի բախում («*մինչև վերադաս անձից գրավոր համաձայնություն ստանալը*») և այդ իրավիճակում կայացնի որոշում կամ կատարի գործողություն, որպիսի պարագայում ինքնանպատակ է դառնում շահերի բախման մասին հայտնելը:

ԲՊԱ Էթիկայի հանձնաժողովի գոյության պարագայում վերադասին դիմելու վերոքննարկվող մեխանիզմը կարելի է փոխարինել ԲՊԱ Էթիկայի հանձնաժողովին դիմելու մեխանիզմով՝ սահմանելով հարցի քննարկման և լուծման սեղմ ժամկետներ: Այս իրավակարգավորման դեպքում

⁵⁸ «ԱԺ կանոնակարգ» ՀՀ օրենք, հոդված 6.2.
⁵⁹ «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 31

բոլոր ԲՊԱ-ներն, անկախ վերադաս ունենալու հանգամանքից, շահերի բախում առաջանալու դեպքում կդիմեն հանձնաժողովին, իսկ մյուս հանրային ծառայողներն՝ իրենց վերադասին:

Շահերի բախման կառավարման՝ օրենքով նախատեսված մյուս մեխանիզմը բարձրաստիճան պաշտոնատար անձի կողմից ԲՊԱ Էթիկայի հանձնաժողովի դիմելն է՝ կոնկրետ իրավիճակում շահերի բախման վերաբերյալ հայտարարությամբ հանդես գալու անհրաժեշտության մասին պարզաբանում ստանալու նպատակով: Ընդ որում սա իրավունք է, ոչ թե պարտականություն: Նրա դիմումի հիման վրա հարուցվում է վարույթ, և եթե ԲՊԱ Էթիկայի հանձնաժողովը տալիս է եզրակացություն շահերի բախման բացակայության մասին, ապա վարույթը կարճվում է: Իր գործունեության շուրջ երկու տարվա ընթացքում ԲՊԱ Էթիկայի հանձնաժողովը երբևէ նման դիմում բարձրաստիճան պաշտոնյաներից չի ստացել:

Ըստ գործող իրավակարգավորումների՝ ԲՊԱ Էթիկայի հանձնաժողովի համար երրորդ անձանց (բաղաբացի, իրավաբանական անձ) դիմումները հիմք չեն շահերի բախման վարույթ հարուցելու համար, բնակի որ վերջիններս կարող են դիմել միան բարձրաստիճան պաշտոնյաների կողմից Էթիկայի կանոնների խախտման փաստերով: Հանձնաժողովն էլ, իր հերթին, ունի հայեցողական լիազորություն իր նախաձեռնությամբ վարույթ հարուցելու հարցում: Այսինքն, եթե բարձրաստիճան պաշտոնյան հանդես չի բերում բավարար օրինապաշտություն և բարեխղճություն, ապա նման իրավակարգավորման և հանրային հսկողության բացակայության պարագայում շահերի բախման արդյունավետ կառավարումը լուրջ կասկածի տակ է դրվում:

Բացի այդ, օրենքը չի կարգավորում այն հարցը, թե ինչ իրավական հետևանք կառաջանա այն դեպքում, եթե ԲՊԱ Էթիկայի հանձնաժողովը հայտնաբերի հանրային ծառայողի՝ շահերի բախման իրավիճակում գտնվելու փաստը. արդյո՞ք դա բավարար հիմք է նրան պաշտոնից ազատելու համար, թե՞ կարող է նշանակվել կարգապահական այլ տույժ կամ կառաջանան այլ իրավական հետևանքներ:

Դատավորների շահերի բախման կառավարում

Դատավորների շահերի բախման կառավարման նորմերը սահմանված են ՀՀ Դատական օրենսգրքով և Դատավորի վարքագծի կանոններով⁶⁰: Վերջինիս 16-րդ կանոնի համաձայն՝ «Դատավորը պետք է խուսափի շահերի բախումից. նա չպետք է թույլ տա, որպեսզի իր ընտանեկան, հասարակական կամ այլ հարաբերություններն ազդեցություն ունենան իր՝ որպես դատավորի առաքելության վրա. Դատավորը պարտավոր է ողջամտության սահմաններում տեղեկացված լինել իր ընտանիքի անդամների ֆինանսական գործունեության և շահերի մասին»: Իսկ ՀՀ Դատական օրենսգրքի համաձայն եթե դատավորը իրականացնում է ոչ դատական գործունեության, ապա պարտավոր է հնարավոր սեղմ ժամկետում հայտնել Դատավորների ընդհանուր ժողովի Էթիկայի և կարգապահական հարցերի հանձնաժողովին՝ նշելով վերաբերելի մանրամասներ⁶¹: Հիշյալ նորմերի խախտումը քննության է առնում Էթիկայի և կարգապահական հանձնաժողովը, որն իրավունք ունի դատավորին կարգապահական պատասխանատվության (ընդհուպ մինչև պաշտոնի ազատում) ենթարկելու միջնորդությամբ դիմելու Արդարադատության խորհրդին մասին:

Այլ բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց շահերի բախման կառավարում

Սահմանադրական դատարանի անդամների և դատախազների դեպքում համապատասխան օրենսդրությունը չի սահմանում շահերի բախման մասին հայտարարությամբ հանդես գալու պահանջ:

Բացի վերոնշյալից, ՀՀ օրենսդրությունն իր ձևակերպումների մեջ շատ մեղմ է և հստակ արգելող դրույթներ չի պարունակում շահերի բախումը առհասարակ բացառելու համար: Այսպես, հանրային ծառայողի և բարձրաստիճան պաշտոնատար անձի Էթիկայի կանոններում առկա չէ մի այնպիսի դրույթ, որը նրանց խստորեն կարգելի կամ կստիպի ձեռնպահ մնալ շահերի բախման իրավիճակի հանգեցնող գործողությունից կամ որոշում ընդունելուց: Մասնավորապես, որ

⁶⁰ Սահմանվել է Դատավորների ընդհանուր ժողովի կողմից 05.09.2014թ. N011 որոշմամբ
⁶¹ ՀՀ դատական օրենսգրք, հոդված 92, մաս 6

հանրային ծառայողի և բարձրաստիճան պաշտոնատար անձի էթիկայի կանոններից է հետևյալ կանոնը՝ «ձգտել կառավարել ներդրումներն այնպես, որ հնարավորինս նվազագույնի հասցվեն շահերի բախման իրավիճակները»⁶²: Օրենսդրի նպատակը, կարծես, ոչ թե շահերի բախումն ընդհանրապես բացառելն է, այլ հնարավորինս «նվազագույնի հասցնելը»: Մինչդեռ, իմպերատիվ արգելող նորմի բացակայությունը չի կարող խթանել հանրային ծառայողի և բարձրաստիճան պաշտոնատար անձի օրինակելի վարքագիծ՝ շահերի բախումից խուսափելու առումով:

Այսպիսով, շահերի բախման կառավարման նորմերը միասնական կարգավորում չեն նախատեսում և, տարբեր պաշտոնյաների համար շահերի բախման հայտարարման տարբեր ընթացակարգեր են սահմանված: Չկա արգելք շահերի բախման իրավիճակում հանրային ծառայողի կողմից որևէ գործողության կատարման կամ որոշման ընդունման համար: Պաշտոնատար անձը կարող է անկաշկանդ գործել անգամ շահերի բախման իրավիճակում՝ ստանալով վերադասի համաձայնությունը: Չկան իրավական հետևանքներ շահերի բախման իրավիճակում ընդունված որոշումների և կատարված գործողությունների համար: Միաժամանակ, որևէ կերպ սահմանափակված չէ պաշտոնյայի կամ նրան փոխկապակցված անձանց մասնակցությամբ ընկերությունների կողմից պետական գնումներին և իրենց կառույցի հայտարարած մրցույթներին մասնակցելու հնարավորությունը, իրական կամ հնարավոր շահերի բախումից խուսափելու նպատակով:

Առաջարկություններ

- *Սահմանել միասնական մեխանիզմ բոլոր պետական մարմիններում շահերի բախումը կառավարելու և բացառելու նպատակով.*
- *Միասնականացնել շահերի բախման իրավական հետևանքները տարբեր մակարդակների հանրային ծառայողների համար՝ նախատեսելով ընդհուպ միևնույն պաշտոնից ազատում.*
- *Շահերի բախման մասին հայտարարությամբ հանդես գալը սահմանել որպես պարտադիր պահանջ.*
- *Օրենսդրորեն արգելել բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց կողմից շահերի բախման իրավիճակում գործողության կատարումը կամ որոշման ընդունումը.*
- *Օրենսդրորեն սահմանել շահերի բախում առաջանալու դեպքում բոլոր բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց ԲՊԱ էթիկայի հանձնաժողովին դիմելու պարտականությունը, իսկ մյուս հանրային ծառայողների դեպքում՝ իրենց վերադասին դիմելու պարտականությունը.*
- *Օրենսդրորեն սահմանել շահերի բախման հիմքով էթիկայի հանձնաժողովներին դիմելու երրորդ անձի հնարավորությունը.*
- *Սահմանել շահերի բախման իրավիճակում ընդունված որոշման կամ կատարած գործողության անվավեր ճանաչելու մեխանիզմ.*
- *Օրենսդրորեն նախատեսել միևնույն պաշտոնի նշանակվելը շահերի հայտարարագման պարտադիր պահանջ՝ շահերի հնարավոր բախումը թափանցիկ և կառավարելի դարձնելու նպատակով.*
- *Օրենսդրորեն սահմանել հանրային ծառայողի կամ նրան փոխկապակցված անձանց մասնակցությամբ ընկերությունների կողմից հանրային գնումներին մասնակցելու սահմանափակ հիմքերն ու կարգը.*
- *Օրենսդրորեն արգելել պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինների աշխատողների կամ նրանց փոխկապակցված անձանց մասնակցությամբ ընկերությունների՝ այդ մարմինների հայտարարած մրցույթներին մասնակցությունը:*

8. ՆՎԵՐՆԵՐ

«Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով և հանրային ծառայության տարբեր ոլորտները կարգավորող օրենսդրությամբ ամրագրված է նվերներ ընդունելու արգելքը: «Նվեր» ասելով օրենսդիրը նկատի ունի ցանկացած գույքային առավելություն, որը ողջամտորեն չէր տրամադրվի պաշտոնատար անձ չհանդիսացող անձի: Միաժամանակ, օրենքով սահմանվել է, որ «նվեր»

⁶² «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 28, մաս 3, կետ 7

հասկացությունը չի ընդգրկում «կենցաղային հյուրընկալությունը, ազգականից, բարեկամից կամ ընկերոջից ստացած նվերը, եթե նվերը եռթյամբ և չափով ողջամտորեն համապատասխանում է միայնաց միջև հարաբերությունների բնույթին»⁶³: «Ողջամտորեն համապատասխանում է հարաբերությունների բնույթին» ձևակերպումը չափելի չէ, հետևաբար ընկերային կամ բարեկամական հարաբերությունների բնույթին նվերի համապատասխանության ողջամտությունը միշտ կարող է կասկածի տեղիք տալ:

Նվերի արժեքի գնահատման հիմքը, ըստ օրենսդրության, դրա ողջամիտ շուկայական գինն է, որը «նվեր ստացողը գիտեր կամ կարող էր իմանալ նվերի ընդունման պահին կամ դրա ընդունումից հետո»: Այս ձևակերպումից բխում է, որ նվերի գնի որոշումը օրենսդիրը պայմանավորում է ստացողի իմացությամբ, և եթե ստացողն իրապես չգիտեր (կամ ձևացնում է, թե չգիտեր) և չէր կարող իմանալ նվերի շուկայական գինը, ապա դրա որոշման հնարավորությունը դրվում է կասկածի տակ: Հարկ է նշել, որ այս հարցը կարգավորված է նաև ՀՀ կառավարության 1993 թվականի փետրվարի 17-ի «Պաշտոնի բերումով ստացված նվերները պետությանը հանձնելու կարգի մասին» N48 որոշմամբ, որի 4-րդ կետով հստակ սահմանված է, որ «նվերի արժեքը որոշվում է ելնելով գոյություն ունեցող միջին շուկայական գներից»: Թեև այս որոշումն ընդունվել է ավելի վաղ, քան «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը, սակայն գործող իրավական ակտ է և նրա իրավակարգավորումներն առավել հստակ են:

Բացի այդ, օրենսդիրը թույլատրելի համարվող նվերի արժեքը որևէ կերպ չի պայմանավորում նվեր ընդունողի եկամտի չափով, ինչպես նաև չի կարգավորում նվերներ տալու հետ կապված հարաբերությունները: Պաշտոնային ստացած կամ նրա կողմից տրված նվերի արժեքը ողջամտորեն համադրելի պետք է լինի նրա եկամտի չափին, հակառակ պարագայում միշտ կծագի եկամտի աղբյուրի օրինականության հարցը: Ինչպես նաև, որևէ իրավական ակտով սահմանված չէ պաշտոնի բերումով ստացված նվերները հաշվառելու, գնահատելու և պահպանելու կարգը:

ԹԻՅԿ ուսումնասիրությունների շրջանակում⁶⁴ պաշտոնի բերումով ստացված նվերի գնի ստուգման կամ նվերները գրանցելու պրակտիկային առնչվող հարցին գործադիր իշխանության բոլոր կենտրոնական մարմինները պատասխանել են, որ իրենց կառույցներում նվերների ստացման կարգի խախտման դեպքեր չեն եղել: Նրանցից մի քանիսը, մանրամասնելով իրենց պատասխանը, հայտնել են, որ ստացված նվերները կրել են խորհրդանշական բնույթ՝ մեծամասամբ գրքերի, ալբոմների, տարատեսակ օրացույցների, գրենական պիտույքների, հուշամեդալների և հուշանվերների տեսքով: Որոշ դեպքերում պատասխանները կրել են ոչ ինֆորմատիվ, ժխտողական բնույթ, օրինակ՝ «նախարարության աշխատակիցները ծառայողական պարտականությունները կատարելու դիմաց նվերներ չեն ստանում»: Երկու կառույց նշել է, որ, սահմանված կարգի համաձայն, իրականացնում է ստացված նվերների գրանցում, թեև ՀՀ օրենսդրությամբ նման կարգ սահմանված չէ:

ՀՀ օրենսդրությամբ կարգավորված չէ նաև նվերներ տալու ինստիտուտը: Մինչդեռ, ըստ մամուլի հրապարակումների, քիչ չեն դեպքերը, երբ բարձրաստիճան պաշտոնատար անձինք նվիրել են իրենց հայտարարագրված եկամուտների հետ ակնհայտորեն անհամադրելի արժեքի նվերներ:

Ամփոփելով վերոգրյալը, հարկ է նշել, որ միայն նվերի գնի կամ արժեքի հաշվարկման, դրանց հաշվառման, գնահատման ու պահպանման կարգի ստեղծումով չի ապահովվի նվերների ստացման կամ ընդունման սահմանափակման կիրարկումը: Այստեղ կարևորագույն խնդիր է նվերի ճիշտ սահմանումը, դրա շրջանակի հստակեցումը, ինչպես նաև բարեկամական կամ արյունակցական կապով փոխկապակցվածների միջոցով նվերներ ստանալու հնարավորությունը: Կարևոր է նաև կանոնակարգել ԲՊԱ-ի և նրա մերձավորների ու նվիրատուի նվեր տալու (ստանալու) հետ կապված

⁶³ «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 29

⁶⁴ Հարցումը կատարվել է 2014թ.-ին ԹԻՅԿ կողմից: Տվյալ հարցը ձևակերպված է եղել այսպես «Արդյո՞ք Ձեր կառույցում իրականացվում է հանրային ծառայողների կողմից ստացված նվերների գրանցում և դրանց գնի ստուգում: Եղել են արդյո՞ք նվերներ ստանալու արգելքը խախտելու դեպքեր: Արդյո՞ք Ձեր կառույցում աշխատող հանրային ծառայողները անձամբ տեղեկացրել են նվեր ստանալու մասին, քանի՞ այդպիսի դեպք է եղել, արդյո՞ք դրանք գրանցվել են և ի՞նչ լուծում է տրվել:»

հարաբերությունները պաշտոնավարման ընթացքում, ինչպես նաև հետպաշտոնավարման որոշակի սահմանված ժամանակահատվածում:

Առաջարկություններ

- Վերանայել նվեր եզրույթը և դրա շրջանակը.
- Օրենսդրորեն հստակեցնել նվերի գինը որոշելու եղանակը՝ այն սահմանել ելնելով գոյություն ունեցող միջին շուկայական գներին.
- Վերանայել թույլատրելի համարվող նվերի արժեքը՝ այն պայմանավորելով նվազագույն աշխատավարձի կամ նվեր ստացողի աշխատավարձի N-պատիկ չափով.
- Սահմանել նվերների հաշվառման, գնահատման և պահպանման միասնական կարգ.
- Գույքի և եկամուտների հայտարարագրերում հրապարակել պաշտոնավարման ընթացքում ստացված նվերները՝ շարժական և անշարժ գույքը՝ նվիրատուի անվան նշմամբ:

9. ՇԱԽԵՐԻ ԲԱԽՄԱՆՆ ԿԱՆՉՎՈՂ ՀԱՅՏԱՐԱՐԱԳՐԵՐ

Շախերի բախումը կարող է վերահսկվել շախերի, փոխկապակցված անձանց և գույքի ու եկամուտների հայտարարագրմամբ: Նման իրավակարգավորում նախատեսված է գործող օրենսդրությամբ, սակայն դրանց կիրարկման մեխանիզմները բավարար չեն արդյունավետ վերահսկողություն իրականացնելու համար:

Շախերի հայտարարագրում

Թեև «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով, որպես հանրային ծառայողի հիմնական պարտականություն, սահմանված է օրենքով նախատեսված դեպքերում և կարգով շախերի հայտարարագիր ներկայացնելը⁶⁵, սակայն այդ դեպքերը և կարգը օրենքով կամ այլ իրավական ակտով նախատեսված չեն, ինչը նշանակում է, որ այս դրույթն ուղղակի չի գործում: Այսինքն, հանրային ծառայողների՝ այդ թվում բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց անձնական շախերը ներկայում չեն հայտարարագրվում և մտում են քողարկված, քանի որ բացակայում են օրենքի կիրարկման մեխանիզմները: Ի դեպ, ԹԻՅԿ ուսումնասիրությունները ցույց են տվել, որ «շախերի հայտարարագրում» հասկացությունը նաև լիարժեք ընկալելի չի պետական կառույցների ներկայացուցիչների համար:⁶⁶

Փոխկապակցված անձանց հայտարարագրում

«Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով շախերի բախման համատեքստում դիտարկվում են ինչպես հանրային ծառայողի, այնպես էլ՝ նրա հետ փոխկապակցված անձանց շախերը: Վերջիններիս շրջանակը ներառում է բարձրաստիճան պաշտոնատար անձի կամ նրա ամուսնու հետ ներառյալ մինչև 2-րդ աստիճանի արյունակցական կապի մեջ գտնվող անձանց: Արյունակցական կապի 1-ին աստիճանի մեջ են գտնվում՝ զավակները, ծնողները, քույրերը և եղբայրները: Արյունակցական կապի 2-րդ աստիճանի մեջ են գտնվում՝ թոռները, տատն ու պապը, քրոջ և եղբոր զավակները:

Փոխկապակցված անձանց վերաբերյալ տեղեկատվությունը ներկայացվում է երեք դեպքում՝ պաշտոն ստանձնելիս, գույքի ու եկամուտների տարեկան հայտարարագիր ներկայացնելիս և պաշտոնավարումը դադարեցնելիս: Եթե բարձրաստիճան պաշտոնատար անձին պաշտոնի նշանակելը կատարվում է այլ մարմնի կողմից առաջադրման միջոցով, ապա թեկնածուն փոխկապակցված անձանց մասին հայտարարագիրը ներկայացնում է նաև առաջադրվելու պահին⁶⁷:

⁶⁵ «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 21

⁶⁶ Տես <http://transparency.am/files/publications/1415891883-0-674564.pdf>

⁶⁷ «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 32, մաս 3

Բարձրաստիճան պաշտոնատար անձինք պարտավոր են փոխկապակցված անձանց մասին հայտարարագիրը ներկայացնել ԲՊԱ Էթիկայի հանձնաժողով:

Փոխկապակցված անձանց մասին հայտարարագրում ընդգրկվում են՝

- սահմանադրական դատարանի անդամի համար՝ սահմանադրական դատարանի անդամի պաշտոն զբաղեցնող փոխկապակցված անձինք.
- նախարարների և նրանց տեղակալների համար՝ նախարարության համակարգում պաշտոն զբաղեցնող փոխկապակցված անձինք.
- գլխավոր դատախազի, նրա տեղակալների, մարզերի, Երևան քաղաքի և կայազորների դատախազների համար՝ դատախազի, դատավորի, քննիչի պաշտոն զբաղեցնող փոխկապակցված անձինք.
- կառավարությանն առընթեր պետական մարմինների ղեկավարների և ղեկավարների տեղակալների համար՝ այդ մարմնում (ներառյալ՝ կառուցվածքային և տարածքային ստորաբաժանումներում, ինչպես նաև ենթակայությանը հանձնված պետական ոչ առևտրային կազմակերպություններում) պաշտոն զբաղեցնող փոխկապակցված անձինք.
- օրենքներով ստեղծված կոլեգիալ պետական մարմինների ղեկավարների և անդամների համար՝ այդ մարմնի ղեկավարի կամ անդամի պաշտոն զբաղեցնող փոխկապակցված անձինք, ինչպես նաև այդ մարմնի կողմից կարգավորվող ոլորտում գործող առևտրային կազմակերպություններում ղեկավար պաշտոն զբաղեցնող փոխկապակցված անձինք.
- դատավորների համար՝ դատախազի, դատավորի, քննիչի պաշտոն զբաղեցնող փոխկապակցված անձինք:

Եթե բարձրաստիճան պաշտոնյան կորցրել է կապը որևէ փոխկապակցված անձի հետ և տեղեկատվության բացակայության պատճառով ի վիճակի չէ հայտարարագրելու նրան որպես փոխկապակցված անձ, ապա նա հայտարարագրին կցում է համապատասխան հայտարարություն այդ մասին՝ նշելով ազգակցական կապը և անձի անունը, հայրանունը, ազգանունը:

ԲՊԱ գույքի և եկամուտների հայտարարագրում

Ըստ գործող օրենսդրության գույքի և եկամուտների հայտարարագիր (այսուհետ՝ Չայտարարագիր) ներկայացնում են ոչ բոլոր հանրային ծառայողները, այլ միայն բարձրաստիճան պաշտոնատար անձինք և նրանց փոխկապակցված անձինք: Չայտարարագիր ներկայացվում է պաշտոնը ստանձնելիս, յուրաքանչյուր տարի և պաշտոնից ազատվելիս:

Յուրաքանչյուր հարկային տարվա համար հայտարարագիրը ԲՊԱ Էթիկայի հանձնաժողով է ներկայացվում մինչև հաջորդ տարվա փետրվարի 15-ը: Դատավորների պարագայում, համաձայն ՀՀ Դատական օրենսգրքի, վերջիններս պարտավոր են հայտարարագրի պատճենն ուղարկել Դատավորների ընդհանուր ժողովի Էթիկայի և կարգապահական հարցերի հանձնաժողովին⁶⁸:

ԲՊԱ Էթիկայի հանձնաժողովը հայտարարագրերը ստանալուց հետո՝ երեք աշխատանքային օրվա ընթացքում դրանք գետեղում է հայտարարագրերի ռեեստրում: Թեև հանձնաժողովի օրենսդրական գործառնություններից է հայտարարագրերի վերլուծությունը, սակայն այդ վերլուծության նպատակն ու հետևանքներն անհասկանալի են, քանի որ օրենքը չի նախատեսում որևէ իրավական հետևանք հայտարարագիրը կեղծ կամ ոչ լիարժեք տվյալներով ներկայացնելու կամ ուշ ներկայացնելու կամ ընդհանրապես չներկայացնելու դեպքում: Կարելի է ենթադրել, որ դա պետք է որակվի որպես բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց կողմից Էթիկայի կանոնի խախտում (*հարգել օրենքը և ենթարկվել օրենքին*)⁶⁹ դրանից բխող իրավական հետևանքներով, այն է ԲՊԱ Էթիկայի հանձնաժողովում կարգապահական վարույթի հարուցում:⁷⁰ Սակայն այս հիմքով երբևէ վարույթ չի հարուցվել:

⁶⁸ ՀՀ դատական օրենսգրքի, հոդված 96

⁶⁹ «Չանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 28, մաս 3, կետ 1

⁷⁰ Օրենքի ընդունմամբ ուժը կորցրած է ճանաչվել Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 169.17-րդ հոդվածը, որը վարչական պատասխանատվություն էր սահմանում գույքի և եկամուտների

Հայտարարագրերն ամբողջությամբ հրապարակման կամ տրամադրման ենթակա չեն: Հայտարարագրում ներառված հրապարակման (տրամադրման) ենթակա տվյալների ցանկը, բովանդակությունը և ձևը սահմանվել է ՀՀ կառավարության որոշմամբ⁷¹, և ԲԴԱ Էթիկայի հանձնաժողովի վրա է դրված հրապարակման ոչ ենթակա տվյալների պահպանության ապահովումը: Ըստ վերոնշյալ որոշման՝ հրապարակման ենթակա չեն պաշտոնատար անձի անձնագրային տվյալները, հաշվառման և բնակության հասցեն, կոնտակտային տվյալները, փոխկապակցված անձի ծննդյան ամսաթիվը, անշարժ գույքի գտնվելու վայրը, արժեթղթերի գինը՝ հարկային տարվա սկզբին և վերջին, փոխառության գումարի չափը հարկային տարվա սկզբում ու վերջում և պարտապանի անունը/անվանումն ու հասցեն, եկամուտ վճարողի անվանումը և հասցեն:

Անշարժ գույքի հասցեի հրապարակման ենթակա չլինելու պարագայում պաշտոնատար անձանց՝ արտերկրում գտնվող գույքի մասին տեղեկությունները հանրության համար մնում են անհայտ:

Բարձրաստիճան պաշտոնատար անձի գույքի և եկամուտների մասին ընդհանրական պատկերացում կազմելու համար անհրաժեշտ է համադրել պաշտոնը ստանձնելու օրվա դրությամբ գույքի և եկամուտների հայտարարագիրը, տարեկան հայտարարագրերը և պաշտոնաթողության դրությամբ ներկայացված հայտարարագրերը:

ԲԴԱ փոխկապակցված անձանց կողմից գույքի և եկամուտների հայտարարագրում

Փոխկապակցված անձանց կողմից գույքի և եկամուտների հայտարարագիր ներկայացնելու պահանջը տարածվում է միայն բարձրաստիճան պաշտոնատար անձի ամուսնու, համատեղ ապրող ծնողի, համատեղ ապրող չափահաս և չամուսնացած զավակի վրա: Այսինքն, եթե բարձրաստիճան պաշտոնատար անձի ծնողը կամ չափահաս և չամուսնացած զավակը նրա հետ համատեղ չեն ապրում, ապա գույքի և եկամուտների հայտարարագիր չեն ներկայացնում: Նույնը վերաբերում է նաև համատեղ ապրող չափահաս և ամուսնացած զավակին և անչափահաս (մինչև 18 տարեկան) զավակին:

Բացի այդ, նույնիսկ օրենքով հայտարարագիր ներկայացնելու պարտավորություն ունեցող փոխկապակցված անձինք ներկայացնում են գույքի և եկամուտների մասին միայն տարեկան հայտարարագրեր, ինչի արդյունքում հնարավորություն չէ պարզել, թե ինչպես է պաշտոնատար անձի պաշտոնավարումն ազդել նրա գույքային վիճակի վրա: Փոխկապակցված անձանց նեղ շրջանակը և նրանց կողմից հայտարարագրերի միայն տարեկան կտրվածքով ներկայացման պահանջը սահմանափակում են հայտարարագրերի բազմակողմանի համադրման և վերլուծման հնարավորությունը և խոչընդոտում շահերի բախման բացահայտումը:

Փոխկապակցված անձանց գույքի հայտարարագրման նկատմամբ օրենսդրությունը կիրառում է տարբերակված մոտեցում: Ամուսնու դեպքում նախատեսում է հայտարարագրել գույքը (շարժական և անշարժ)՝ առանց շեմային սահմանափակման, իսկ համատեղ ապրող ծնողի, համատեղ ապրող չափահաս ու չամուսնացած զավակի անշարժ գույքը հայտարարագրվում է, եթե գործարքի ընդհանուր գինը գերազանցել է 50 մլն դրամը կամ դրան համարժեք արտարժույթը, իսկ շարժական գույքի դեպքում՝ 8 մլն դրամը կամ դրան համարժեք արտարժույթը: Նման շեմային սահմանափակումներն անհիմն են և թույլ են տալիս ընտանիքի անդամների անուսով գրանցելու միջոցով՝ թաքցնել պաշտոնատար անձանց գույքը: Մեկ այլ տարբերակված մոտեցում է կիրառվում նաև փոխկապակցված անձանց դրամական միջոցների հայտարարագրման դեպքում, այսպես՝ հայտարարագրման և հրապարակման ենթակա են բարձրաստիճան պաշտոնատար անձի միայն ամուսնու դրամական միջոցները, իսկ համատեղ ապրող ծնողի, համատեղ ապրող չափահաս ու չամուսնացած զավակի դրամական միջոցներն ընդհանրապես չեն հայտարարագրվում: Մեկ այլ ինտիմ էլ կապված է պաշտոնավարումից հետո հնարավոր շահերի բախման կամ ազդեցության

հայտարարագիրը ժամանակին չներկայացնելու կամ կեղծ տվյալներով ներկայացնելու համար: Օրենսդրության վերլուծությունը ցույց է տալիս, ոլորտի օրենսդրության զարգացումը միտված է նրան, որ բացառվեն հանրային ծառայողի կամ բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց կողմից Էթիկայի կանոնների խախտումները ոչ թե վարչական հարկադրանքի կիրառման սպառնալիքով, այլ կարգապահական պատասխանատվության միջոցների կիրառմամբ, ընդհուպ մինչև պաշտոնից ազատում:

⁷¹ ՀՀ կառավարության 15 դեկտեմբերի 2011 թվականի N1835-Ն որոշում

գործադրման ռիսկի հետ: Չի բացառվում, որ հանրային ծառայողը կարող է շարունակել գործադրել պաշտոնավարման ընթացքում իր ձեռք բերած արտոնությունները նաև պաշտոնավարումը դադարեցնելուց հետո, սակայն օրենսդրությունը չի նախատեսում պաշտոնավարումը դադարեցնելուց հետո գույքի և եկամուտների հայտարարագիր ներկայացնելու պահանջ:

Առաջարկություններ

- *Սահմանել շահերի հայտարարագրման ինստիտուտն ապահովող մեխանիզմներ՝ հանրային ծառայության պաշտոնը ստանձնելիս. գույքի և եկամուտների հայտարարագրման դեպքում՝ դրանք զուգակցել.*
- *Օրենսդրորեն ընդլայնել շահերի հայտարարագրման դեպքում փոխկապակցված անձանց շրջանակը՝ ներառելով նաև արյունակցական կապի երրորդ աստիճանի մեջ գտնվող անձանց,*
- *Գույքի և եկամուտների հայտարարագիր ներկայացնելու պահանջը տարածել բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց ծնողների, անչափահաս և չափահաս զավակների վրա՝ անկախ ամուսնացած լինելու և համատեղ ապրելու հանգամանքից.*
- *Վերացնել փոխկապակցված անձանց՝ համատեղ ապրող ծնողի, զավակի՝ գնային շեմով պայմանավորված գույքի հայտարարագրման սահմանափակումները.*
- *Օրենսդրորեն սահմանել փոխկապակցված անձանց՝ ամուսնու, համատեղ ապրող ծնողի, զավակի դրամական միջոցները հայտարարագրելու պահանջ՝ որպես հրապարակման ենթակա տվյալներ,*
- *Սահմանել պաշտոնատար անձի կողմից պաշտոնը ստանձնելու օրվա դրությամբ և պաշտոնավարումը թողնելիս փոխկապակցված անձանց կողմից գույքի և եկամուտների հայտարարագիր ներկայացնելու պահանջ.*
- *Սահմանել հանրային ծառայության պաշտոնից ազատվելուց հետո ևս 3 տարի գույքի և եկամուտների, ինչպես նաև շահերի հայտարարագիր ներկայացնելու պահանջ.*
- *Աստիճանաբար ընդլայնել գույքի և եկամուտների հայտարարագրեր ներկայացնող պաշտոնատար անձանց ցանկը*
- *Հայտարարագրերում նախատեսել նվիրատվության դեպքերի արտացոլումը՝ որպես հրապարակման ենթակա տվյալ՝ նշելով նվիրատուի անունը/անվանումը և ազգակցական կամ այլ կապը.*
- *Հրապարակման ենթակա դարձնել փոխառության տված կամ ստացած և եկամուտ վճարող անձանց (ֆիզիկական կամ իրավաբանական) անունները/անվանումները.*
- *Պաշտոնատար անձանց և փոխկապակցված անձանց հայտարարագրերի անշարժ գույքի հայտարարագրման բաժիններում հրապարակման ենթակա տվյալ դարձնել անշարժ գույքի գտնվելու վայրը (երկիր, բնակավայր).*
- *Որպես միասնական էթիկայի հանձնաժողովի գործառույթ սահմանել շահերի, գույքի և եկամուտների հայտարարագրերի վերլուծություն և տվյալների հավաստիության ստուգում.*
- *Միասնական էթիկայի հանձնաժողովի գործառույթներում նախատեսել պաշտոնատար անձանց կողմից հայտարարագրեր չներկայացնելու, ուշ ներկայացնելու կամ կեղծ տվյալներով ներկայացնելու դեպքում վարչական պատասխանատվության կիրառում.*

10. ԱՆՕՐԻՆԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ ԱՉՂԱՐԱՐՈՒՄ

Ծառայողական պարտականությունների կատարման բերումով այլ ծառայողների կողմից կատարված և հանրային ծառայողին հայտնի դարձած իրավախախտումների դեպքերը ենթակա են տեղեկացման: Այսինքն, հանրային ծառայողը ծառայողական պարտականությունները կատարելիս պարտավոր է *համապատասխան պաշտոնատար անձանց* տեղեկացնել այլ ծառայողների կատարած իրավախախտումների և հանրային ծառայությանն առնչվող ցանկացած անօրինական, այդ թվում՝ կոռուպցիոն բնույթի գործողությունների մասին⁷²: Այս ինստիտուտի կայացումն ու զարգացումը ապահովելու նպատակով ՀՀ կառավարության որոշմամբ կարգավորվել են տեղեկացնողների

⁷² «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 22

անվտանգության հետ կապված հարաբերությունները⁷³: Հարկ է նկատել, որ տեղեկացնելու մասին օրենսդրական պահանջը տարածվում է միայն հանրային ծառայողների վրա, իսկ բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց համար նման պարտավորություն սահմանված չէ⁷⁴:

Բացի վերը նշվածից, քննարկվող իրավական նորմն ունի այլ թերություններ: Մասնավորապես, օրենսդիրը տեղեկացումը սահմանում է որպես պարտադիր կատարման վարքագիծ, բայց չի սահմանում այն իրավական հետևանքները, որոնք կարող են առաջանալ չտեղեկացնելու դեպքում:

Վերոնշյալ նորմի համաձայն, խախտումների մասին պետք է տեղեկացվեն *համապատասխան պաշտոնատար անձինք*, ինչը խիստ անորոշ և որևէ կոնկրետություն չպարունակում սուբյեկտների լայն շրջանակ է ենթադրում: ԲԴԱ հանձնաժողովի գոյության պարագայում առավել նպատակահարմար է բոլոր տեղեկացումներն ուղղված լինեն այս մարմնին, որը նաև կիրականացնի միասնական պրակտիկայի ձևավորում տեղեկացման ինստիտուտի զարգացման նպատակով:

Բացի այդ, անհրաժեշտ է օրենսդրորեն ամրագրել, որ տեղեկացումը հանրային ծառայողի իրավունքների և պարտականությունների սահմանման և սահմանափակման կամ արտոնությունների շնորհման հիմք չէ: Այս ձևակերպմամբ որոշ չափով կարող են կանխվել անհիմն տեղեկացման ավելորդ գայթակղությունները կամ փարատվել տեղեկացման հետևանքների մասին մտավախությունները:

Գործնականում այս դրույթը դեռ կիրառություն չի ունեցել և ԹԻՀԿ հարցման պատասխանների միատեսակությունը ևս հաստատում է այդ փաստը: Շահերի բախման տեղեկացումների վերաբերյալ հարցին բոլոր 26 պետական կառույցները պատասխանել են, որ նման դեպքեր չեն եղել⁷⁵:

Առաջարկություններ

- *Օրենսդրորեն սահմանել, որ տեղեկացման պարտականությունը վերաբերի նաև բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց.*
- *Հստակեցնել տեղեկացնողների պաշտպանության մեխանիզմները.*
- *Սահմանել, որ տեղեկացումը հանրային ծառայողի իրավունքների և արտոնությունների շնորհման կամ դրանց սահմանափակման հիմք չէ:*

11. ԲՈՂՈՔԱՐԿՈՒՄ

Բողոքարկման ինստիտուտը նախատեսված է «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքով և առանձին ոլորտային օրենքներով, որպես հանրային ծառայողի՝ խախտված իրավունքների պաշտպանության միջոց: Մասնավորապես, այն դեպքում, երբ ԲԴԱ Էթիկայի հանձնաժողովը կայացնում է եզրակացություն բարձրաստիճան պաշտոնատար անձի կողմից էթիկայի կանոնների խախտման վերաբերյալ, բարձրաստիճան պաշտոնատար անձը Հանձնաժողովի եզրակացությունը կայացնելուց հետո՝ մեկամսյա ժամկետում, կարող է այն բողոքարկել դատարան⁷⁶:

⁷³ ՀՀ կառավարության 15.12.2011թ. թիվ 1816-Ն որոշում

⁷⁴ Թեև բարձրաստիճան պաշտոնատար անձինք ևս համարվում են հանրային ծառայողներ, սակայն Հանրային ծառայության մասին ՀՀ օրենքի իրավակարգավորումներում այս սուբյեկտները միշտ առանձնացվախ են նշվում

⁷⁵ Հարցը ձևակերպված է եղել հետևյալ կերպ. «Շահերի բախման վերաբերյալ երբևէ եղել է տեղեկացում Ձեր կառուցի ծառայողների կողմից: Եթե այո՝ բանի՞ն են տեղեկացրել, ո՞վ է ընդունել շահերի բախումը կարգավորելու որոշումը (ինդրում ենք նշել պաշտոնը), ի՞նչ միջոց է կիրառվել շահերի բախումը կարգավորելու համար (ինդրում ենք նշել շահերի բախման բնույթը և լուծումը), և արդյո՞ք ուշադրություն է դարձվել այն դեպքերին, երբ շահերի բախման իրավիճակում գտնվող հանրային ծառայողը չի տեղեկացրել դրա մասին. ինչպե՞ս են բացահայտվել այս դեպքերը և ի՞նչ միջոցներ են կիրառվել տվյալ հանրային ծառայողի նկատմամբ»:

⁷⁶ «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 44, մաս 6

«Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն՝ քաղաքացիական ծառայողն իր նկատմամբ կարգապահական տույժ կիրառելու, այդ թվում՝ քաղաքացիական ծառայության պաշտոնից ազատելու, որոշումը կարող է բողոքարկել դատական կարգով⁷⁷:

«Դատախազության մասին» ՀՀ օրենքի համաձայն՝ դատախազն իրավունք ունի իր նկատմամբ նշանակված կարգապահական տույժ օրենքով սահմանված կարգով բողոքարկելու դատարան⁷⁸:

Ինչպես երևում է, օրենսդրությամբ սահմանված բողոքարկման հիմնական եղանակը դատական պաշտպանությունն է, մինչդեռ որոշ դեպքերում կարող է նաև արդյունավետ և քիչ ժամանակահատվածում լինել արտադատական մեխանիզմը:

Առաջարկություններ

- *Սահմանել բողոքարկման վարչական մեխանիզմ «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված կարգով:*

12. ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՎՈՒԹՅՈՒՆ

Օրենսդրորեն հստակ կարգավորված չեն այն իրավական հետևանքները, որոնք կիրառվում են պաշտոնատար անձի նկատմամբ՝ շահերի բախման իրավիճակում գտնվելու դեպքում: Օրինակ, եթե պատգամավորը խախտել է իր կարգավիճակից բխող գործունեության սահմանափակումը (զբաղվել է ձեռնարկատիրությամբ կամ այլ վճարովի աշխատանք է կատարել) կամ օրենքով սահմանված դեպքերում հանդես չի եկել շահերի բախման վերաբերյալ հայտարարությամբ, ապա ԱԺ էթիկայի հանձնաժողովն, իր նիստում քննելով այդ հարցը, կայացնում է եզրակացություն պատգամավորի կողմից խախտում կատարելու մասին: Այդ եզրակացությունը ներկայացվում է ԱԺ-ի հավանությանը, և եթե փակ գաղտնի քվեարկությամբ հավանություն է տրվում էթիկայի հանձնաժողովի եզրակացությանը, ապա ԱԺ-ն կայացնում է որոշում պատգամավորի լիազորությունների դադարման մասին:

Մնացած բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց համար շահերի բախման կամ գործունեության սահմանափակումների խախտման դեպքում իրավակարգավորող մեխանիզմները հստակ չեն: Օրենսդրությունը սահմանափակվել է միան շահերի բախման կանխարգելիչ խորհուրդ և չի նախատեսել իրավակարգավորում շահերի բախման իրավիճակ առաջանալու դեպքերի համար: «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենքը նախատեսում է, որ հանրային ծառայողները և բարձրաստիճան պաշտոնատար անձինք առևտրային կազմակերպությունների կանոնադրական կապիտալում մասնակցություն (բաժնեմաս, բաժնետոմս, փայ) ունենալու դեպքում պարտավոր են պաշտոնում նշանակվելուց (ընտրվելուց) հետո՝ մեկ ամսվա ընթացքում, այն օրենքով սահմանված կարգով հանձնել հավատարմագրային կառավարման⁷⁹: Օրենսդրական այս պահանջը չկատարելու դեպքում, առաջանում են տարբեր իրավական հետևանքներ՝ պաշտոնյայի զբաղեցրած պաշտոնով պայմանավորված: Մասնավորապես, քաղաքացիական և համայնքային ծառայողների համար այն պաշտոնից ազատման հիմք է, իսկ դատախազների համար՝ կարգապահական պատասխանատվության հիմք:

Հակակոռուպցիոն պայքարում հաջողության հասնելու գործիքներից մեկը ապօրինի հարստացումը քրեականացնելն է և համապատասխան պատժամիջոցների կիրառումը: ՄԱԿ-ի «Կոռուպցիայի դեմ» կոնվենցիայի 20-րդ հոդվածի համաձայն՝ «*Իր սահմանադրությունը և իր իրավական համակարգի հիմնարար սկզբունքները պահպանելու պայմանով՝ յուրաքանչյուր Մասնակից պետությունը պետք է քննարկի այնպիսի օրենսդրական և այլ միջոցներ ձեռնարկելու հնարավորությունը, որոնք կարող են անհրաժեշտ լինել, որ որպես քրեական իրավախախտում ճանաչվի անօրինական հարստացման արարքը, երբ դա կատարվում է դիտավորությամբ, այսինքն՝*

⁷⁷ «Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 35

⁷⁸ Դատախազության մասին ՀՀ օրենք, հոդված 48, մաս 11

⁷⁹ «Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք, հոդված 23, մաս 2

պաշտոնատար անձի ակտիվների նշանակալից ավելացումը, որը գերազանցում է նրա օրինական եկամուտները, և որը նա չի կարող խելամտորեն հիմնավորել:» Հայաստանը վավերացրել է այս կոնվենցիան 2005 թվականին, սակայն դեռևս չի քրեականացրել ապօրինի հարստացումը:

Առկա են բազմաթիվ դեպքեր, երբ բարձրաստիճան պաշտոնյաների գույքի և եկամուտների հայտարարագրերից ակնհայտ է դառնում նրանց աշխատավարձի և ունեցվածքի անհամապատասխանությունը: Այդ գույքի և եկամուտների ծագման աղբյուրի հիմնավորման բացակայության պարագայում ողջամիտ կասկածներ են ծագում պաշտոնյաների ապօրինի հարստացման մասին: Նման կասկածները լրջորեն վտանգում են հանրային ծառայության նկատմամբ հասարակության վստահությունը, ուստի, օրվա հրամայական է ապօրինի հարստացման քրեականացումը: Ընդ որում, եական է ոչ այնքան պաշտոնատար անձի պատժումը ազատազրկման եղանակով, որքան անօրինական ճանապարհով ձեռք բերված գույքի հետ վերադարձը պետությանը և պաշտոնից հեռացումն ու պաշտոնավարման իրավունքից զրկումը:

Առաջարկություններ

- Ընդհանրացնել հանրային ծառայողների կարգապահական պատասխանատվության հիմքերն ու հետևանքները.
- Միօրինականացնել շահերի բախման իրավական հետևանքները բոլոր պաշտոնատար անձանց համար.
- ՀՀ օրենսդրությունը համապատասխանեցնել ՄԱԿ-ի «Կոռուպցիայի դեմ» կոնվենցիայի 20-րդ հոդվածի պահանջներին՝ սահմանելով ապօրինի հարստացումը և նախատեսելով քրեական պատասխանատվություն:

13. ԿՐԹՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԻՐԱԶԵԿՈՒՄ

Հանրային ծառայողներին իրազեկելու վերաբերյալ օրենսդրական պահանջի բացակայության պայմաններում անխուսափելի են թյուրընկալումներն ու տարընթացումները էթիկայի կանոնների և շահերի բախման վերաբերյալ: Եվրասիա համագործակցության հիմնադրամի կողմից կատարված ուսումնասիրությունները ցույց են տվել որ հանրային ծառայողների շրջանում բացակայում է միասնական ընկալումը շահերի բախման վերաբերյալ, իսկ հարցվողների 61 տոկոսը գտնում է, որ շահերի բախման իրավիճակում հանրային ծառայողն իրավունք ունի ընդունել որոշումներ:⁸⁰

Առաջարկություններ

- Հանրային ծառայության պաշտոնների համայրման և առաջխաղացման միջոցառումների թեստերում պարտադիր ներառել էթիկայի կանոնների և շահերի բախման վերաբերյալ հարցաշար.
- Քաղաքացիական ծառայողների վերապատրաստման ծրագրերում պարտադիր ներառել էթիկայի կանոնների և շահերի բախման դասընթաց:

14. ԱՍՓՈՓՈՒՄ

Շահերի բախման ՀՀ օրենսդրության վերոնշյալ վերլուծությունը հանգեցնում է հետևության, որ անհրաժեշտ են լուրջ բարեփոխումներ շահերի բախման ոլորտում՝ ապահովելու հանրային ծառայության օրինավորությունը և իրական ու արդյունավետ պայթար կոռուպցիայի դեմ: Այդ բարեփոխումների հիմքում պետք է դրվեն նաև ՀՀ կողմից ստանձնած միջազգային պարտավորությունները, մասնավորապես՝ ՏՀԶԿ կողմից հաստատված սկզբունքները, ուղեցույցը

⁸⁰ Տես <http://transparency.am/files/publications/1415891883-0-674564.pdf>

հանձնարարականները, և միջազգային կառույցների/ծրագրերի (Եվրոմիություն, Եվրոպայի խորհուրդ, ՏՀԶԿ) առաջարկությունները:

Այդուհանդերձ, հարկ է նշել, որ սույն փաստաթղթում ներկայացվող առաջարկությունները կարող են արդյունավետ լինել մասնավորապես չորս արմատական նախաձեռնությունների պարագայում

- շահերի բախումը սահմանել որպես հանրային ծառայության հետ անհամատեղելի իրավիճակ, որում առկա է հնարավոր կամ իրական անհամատեղելիություն հանրային ծառայողի պարտականությունների և նրա մասնավոր շահերի միջև, որն ազդում է նրա գործունեության վրա կամ ողջամիտ կասկած է հարուցում դրա օրինավորության առնչությամբ.
- բացառել շահերի բախման իրավիճակում գործողության կատարումը կամ որոշման ընդունումը՝ ամրագրելով շահերի բախման կարգավորման և կառավարման հստակ մեխանիզմներ.⁸¹
- ընդունել առանձին օրենսդրական ակտ՝ ընդհանրացնելով և մեկ միասնական հասկացությամբ սահմանելով շահերի բախումը կանխարգելող, սահմանափակող և կարգավորող նորմերը իշխանության երեք ճյուղերի բոլոր մակարդակների պաշտոնատար անձանց համար.
- ստեղծել միասնական էթիկայի (օրինավորության) հանձնաժողով, որը կհամակարգի տարբեր կառույցներում գործող էթիկայի հանձնաժողովների աշխատանքը:

⁸¹ Շահերի բախման կարգավորման և կառավարման տարբերակները հստակեցված են ՏՀԶԿ «Հանրային ծառայությունում շահերի բախման կառավարման ուղեցույցում»

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 1

ՇԱՀԵՐԻ ԲԱԽՈՒՄԸ ՍԱՀՄԱՆԱՓՈՎԿՈՂ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ՆՈՐՄԵՐ

ՀՀ Սահմանադրություն⁸²

Հոդված 65. Պատգամավորը չի կարող զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ, զբաղեցնել պաշտոն պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում կամ առևտրային կազմակերպություններում, կատարել այլ վճարովի աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքից:

Հոդված 88. Կառավարության անդամը չի կարող զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ, զբաղեցնել իր պարտականությունների հետ չկապված պաշտոն պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում կամ առևտրային կազմակերպություններում, կատարել այլ վճարովի աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքից:

Հոդված 98. Դատավորը և սահմանադրական դատարանի անդամը չեն կարող զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ, զբաղեցնել իրենց պարտականությունների հետ չկապված պաշտոն պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում, պաշտոն առևտրային կազմակերպություններում, կատարել այլ վճարովի աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքից:

«Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենք⁸³

Հոդված 9.1 Պատգամավորի գործունեության սահմանափակումները

1. Սահմանադրության 65-րդ հոդվածի առաջին մասին համապատասխան՝ պատգամավորը չի կարող զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ, զբաղեցնել պաշտոն պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում կամ առևտրային կազմակերպություններում, կատարել այլ վճարովի աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքից:

2. Սույն օրենքի իմաստով ձեռնարկատիրական գործունեություն, ինչպես նաև գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանք է համարվում «Հանրային ծառայության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 24-րդ հոդվածով սահմանված համապատասխան գործունեությունը (աշխատանքը):

3. Պատգամավորական լիազորությունների իրականացման հետ կապված պատգամավորի պարտականությունները գերակա են նրա կողմից իրականացվող գիտական, մանկավարժական, ստեղծագործական աշխատանքի կամ օրենքով չարգելված այլ աշխատանքային գործունեության նկատմամբ:

4. Պատգամավորին գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքի համար վճարումը չի կարող գերազանցել ողջամիտ չափը, այսինքն՝ այն չափը, որին նույնպիսի գործունեության համար համանման որակներ ունեցող, բայց պատգամավոր չհամարվող անձը կարող էր հավակնել:

5. Պատգամավորական լիազորությունների իրականացումից բացի, գիտական, մանկավարժական, ստեղծագործական կամ օրենքով չարգելված այլ աշխատանք կատարելը հիմք չէ մեկ հերթական նստաշրջանի ընթացքում քվեարկությունների ավելի քան կեսից պատգամավորի

⁸² Ընդունվել է 1995թ. հուլիսի 5-ի ՀՀ հանրաքվեով, փոփոխությունները կատարվել են 2005 թվականի նոյեմբերի 27-ի հանրաքվեով

⁸³ Ընդունվել է 2002 թվականի փետրվարի 20-ին

բացակայելը սույն օրենքի 99-րդ հոդվածի 3-րդ կետի «բ» ենթակետով սահմանված կարգով հարգելի համարելու համար:

«Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենք⁸⁴

Հոդված 3. Սահմանադրական դատարանի անդամին ներկայացվող պահանջները

...3. Սահմանադրական դատարանի անդամը չի կարող զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ, զբաղեցնել իր պարտականությունների հետ չկապված պաշտոն պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում, պաշտոն առևտրային կազմակերպություններում, կատարել այլ վճարովի աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքից, որը չպետք է խոչընդոտի սահմանադրական դատարանի անդամի լիազորությունների իրականացմանը և չի կարող հարգելի պատճառ համարվել սահմանադրական դատարանի նիստերից բացակայելու համար:

ՀՀ Դատական օրենսգիրք⁸⁵

Հոդված 92. Դատավորի ոչ դատական գործունեությունը

1. Դատավորը չի կարող զբաղեցնել իր պարտականությունների հետ չկապված պաշտոն պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում, պաշտոն առևտրային կազմակերպություններում, կատարել այլ վճարովի աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքից:

2. Դատավորի ոչ դատական գործունեության իրականացումը չպետք է՝

1) ողջամիտ կասկածներ առաջացնի որպես դատավոր անկողմնակալ գործելու նրա ունակության վերաբերյալ.

2) նսեմացնի դատավորի պաշտոնի հեղինակությունը, կամ

3) խոչընդոտի դատական պարտականությունների պատշաճ իրականացմանը:

3. Դատավորը չպետք է զբաղվի փաստաբանական գործունեությամբ, այդ թվում՝ անհատույց հիմունքներով, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ նա իր ընտանիքի անդամներին կամ իր խնամակալության կամ հոգաբարձության ներքո գտնվող անձանց առանց հատուցման իրավաբանական խորհրդատվություն է մատուցում:

4. Դատավորը չի կարող գործել որպես գույքի հավատարմագրային կառավարիչ կամ կտակակատար, բացառությամբ, երբ նա առանց հատուցման գործում է իր ընտանիքի անդամի կամ իր խնամակալության կամ հոգաբարձության ներքո գտնվող անձի գույքի կապակցությամբ:

5. Դատավորը կարող է զբաղեցնել ոչ առևտրային կազմակերպությունում պաշտոն, եթե՝

1) իր գործունեությունը այդ պաշտոնում իրականացվում է անհատույց.

2) եթե համապատասխան դատարանում կամ ստորադաս դատարանում չի քննվում կամ ողջամտորեն չի ակնկալվում գործ, որը կապված է այդ կազմակերպության շահերի հետ.

⁸⁴ Ընդունվել է 2006 թվականի հունիսի 1-ին

⁸⁵ Ընդունվել է 2007 թվականի փետրվարի 21-ին

3) եթե այդ պաշտոնը չի ենթադրում ֆինանսական միջոցների տնօրինում, կազմակերպության անունից քաղաքացիաիրավական գործարքների կնքում կամ պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում կազմակերպության գույքային շահերի ներկայացուցչության իրականացում:

6. Դատավորը պարտավոր է իր կողմից իրականացվող ոչ դատական գործունեության մասին հնարավոր սեղմ ժամկետում հայտնել Դատավորների ընդհանուր ժողովի էթիկայի և կարգապահական հարցերի հանձնաժողովին՝ Նշելով վերաբերելի մանրամասներ:

Յոթերորդ 94. Դատավորի՝ ձեռնարկատիրական գործունեությամբ զբաղվելու արգելքը

1. Դատավորն իրավունք չունի լինելու անհատ ձեռնարկատեր:

2. Դատավորն իրավունք չունի լինելու տնտեսական ընկերությունների մասնակից կամ վստահության վրա հիմնված ընկերակցության ավանդատու, եթե՝

1) դա ողջամտորեն ենթադրում է դատավորի պաշտոնեական դիրքի օգտագործում, կամ

2) բացի ընկերության ընդհանուր ժողովին մասնակցելուց, դատավորը ներգրավվում է նաև այդ կազմակերպության կարգադրիչ կամ կառավարման այլ գործառնությունների իրականացմանը, կամ

3) ողջամտորեն ենթադրվում է, որ առևտրային կազմակերպությունը համապատասխան դատարանում հաճախ հանդես է գալու որպես գործին մասնակցող անձ:

3. Դատավորը պետք է ձգտի կառավարել իր ներդրումներն այնպես, որ նվազագույնի հասցնի այն գործերի քանակը, որոնցով նա պետք է ինքնաբացարկ հայտնի:

Յոթերորդ 95. Դատավորի կողմից նվերներ ընդունելու արգելքը

1. Դատավորը չպետք է որևէ մեկից նվեր ընդունի կամ այն հետագայում ընդունելու համաձայնություն տա: Դատավորը պետք է ձգտի զերծ պահել իր հետ բնակվող ընտանիքի անդամներին այդպիսի գործողություններից: Սույն օրենքի իմաստով «նվեր» հասկացությունը ենթադրում է ցանկացած գույքային առավելություն, որը ողջամտորեն չէր տրամադրվի դատավոր չհանդիսացող այլ անձի: Սույն օրենքի իմաստով «նվեր» հասկացությունն ընդգրկում է նաև ներված պահանջը, անհամարժեք ցածր գնով վաճառված գույքը կամ մատուցված ծառայությունը, փոխառությունը, ուրիշի գույքի անհատույց օգտագործումը և այլն:

«Դատախազության մասին» ՀՀ օրենք⁸⁶

Յոթերորդ 43. Դատախազի նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումները

1. Դատախազը չի կարող զբաղեցնել իր պարտականությունների հետ չկապված պաշտոն պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում, պաշտոն առևտրային կազմակերպություններում, կատարել այլ վճարովի աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքից:

⁸⁶ Ընդունվել է 2007 թվականի փետրվարի 22-ին

2. Դատախազին գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքի համար վճարումը չի կարող գերազանցել ողջամիտ չափը, այսինքն՝ այն չափը, որին նույնպիսի գործունեության համար համանման որակներ ունեցող, բայց դատախազ չհանդիսացող անձը կարող էր հավակնել:

3. Դատախազն իրավունք չունի լինելու անհատ ձեռնարկատեր:

4. Դատախազն իրավունք չունի լինելու տնտեսական ընկերությունների մասնակից կամ վստահության վրա հիմնված ընկերակցության ավանդատու, եթե բացի ընկերության ընդհանուր ժողովին մասնակցելուց, դատախազը ներգրավվում է նաև այդ կազմակերպության կարգադրիչ կամ կառավարման այլ գործառույթների իրականացմանը:

5. Դատախազն իրավունք չունի՝

1) լինելու երրորդ անձանց ներկայացուցիչ, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ նա ներկայացնում է իր ընտանիքի անդամներին կամ իր խնամակալության (հոգաբարձության) ներքո գտնվող անձանց.

2) իր պաշտոնական դիրքն օգտագործելու կուսակցությունների, հասարակական, այդ թվում՝ կրոնական միավորումների շահերի համար, նրանց նկատմամբ վերաբերմունք քարոզելու, ինչպես նաև իր ծառայողական պարտականությունները կատարելիս այլ քաղաքական կամ կրոնական գործունեություն իրականացնելու.

3) անդամակցելու արհեստակցական միության.

4) կազմակերպել գործադուլներ կամ մասնակցել դրանց.

5) հոնորար ստանալու ծառայողական պարտականությունների կատարումից բխող հրապարակումների կամ ելույթների համար.

6) ոչ ծառայողական նպատակներով օգտագործելու նյութատեխնիկական, ֆինանսական և տեղեկատվական միջոցները, պետական գույքը և ծառայողական տեղեկատվությունը.

7) ծառայողական պարտականությունների կատարման համար այլ անձանցից ստանալու նվերներ, գումարներ կամ ծառայություններ, բացառությամբ օրենսդրությամբ նախատեսված դեպքերի:

6. Դատախազին արգելվում է համատեղ աշխատել մերձավոր ազգակցությամբ կամ խնամիությամբ կապված անձանց (ծնող, ամուսին, զավակ, եղբայր, քույր, ամուսնու ծնող, ամուսնու զավակ, ամուսնու եղբայր և ամուսնու քույր) հետ, եթե նրանց ծառայությունը կապված է միմյանց նկատմամբ անմիջական ենթակայության հետ:

«Քաղաքացիական ծառայության մասին» ՀՀ օրենք⁸⁷

Յոդված 24. Քաղաքացիական ծառայողի նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումները

1. Քաղաքացիական ծառայողն իրավունք չունի՝

⁸⁷ Ընդունվել է 2001 թվականի դեկտեմբերի 4-ին

ա) կատարել այլ վճարովի աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական, ստեղծագործական և ընտրական հանձնաժողովի անդամի կարգավիճակից բխող աշխատանքից.

բ) անձամբ զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ.

գ) լինել երրորդ անձանց ներկայացուցիչն այն մարմնի հետ կապված հարաբերություններում, որտեղ ինքը գտնվում է ծառայության մեջ, կամ որն անմիջականորեն ենթակա է իրեն կամ անմիջականորեն վերահսկելի է իր կողմից.

դ) իրականացնել քաղաքացիական ծառայողների քաղաքական զսպվածության սկզբունքի խախտումներ՝ իր ծառայողական դիրքն օգտագործել կուսակցությունների, հասարակական, այդ թվում՝ կրոնական միավորումների շահերի համար, նրանց նկատմամբ վերաբերմունք քարոզել, ինչպես նաև իր ծառայողական պարտականությունները կատարելիս այլ քաղաքական կամ կրոնական գործունեություն իրականացնել.

ե) հոնորար ստանալ ծառայողական պարտականությունների կատարումից բխող հրապարակումների կամ էլույթների համար.

զ) ոչ ծառայողական նպատակներով օգտագործել նյութատեխնիկական, ֆինանսական և տեղեկատվական միջոցները, պետական այլ գույքը և ծառայողական տեղեկատվությունը.

է) ծառայողական պարտականությունների համար այլ անձանցից ստանալ նվերներ, գումարներ կամ ծառայություններ, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ նախատեսված դեպքերի.

2. Քաղաքացիական ծառայության պաշտոնի նշանակվելուց հետո՝ մեկ ամսվա ընթացքում, քաղաքացիական ծառայողը Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով պարտավոր է առևտրային կազմակերպությունների կանոնադրական կապիտալում բաժնեմաս ունենալու դեպքում դա հանձնել հավատարմագրային կառավարման: Քաղաքացիական ծառայողն իրավունք ունի հավատարմագրային կառավարման հանձնված գույքից ստանալ եկամուտ:

3. Քաղաքացիական ծառայողին արգելվում է համատեղ աշխատել մերձավոր ազգակցությամբ կամ ինամիություններ կապված անձանց (ծնող, ամուսին, զավակ, եղբայր, քույր, ամուսնու ծնող, զավակ, եղբայր և քույր) հետ, եթե նրանց ծառայությունը կապված է միմյանց նկատմամբ անմիջական ենթակայության կամ վերահսկողության հետ:

4. Քաղաքացիական ծառայողն իրավունք չունի քաղաքացիական ծառայության պաշտոնից ազատվելուց հետո՝ մեկ տարվա ընթացքում, ընդունվել աշխատանքի այն գործատուի մոտ կամ դառնալ այն կազմակերպության աշխատող, որի նկատմամբ նա անմիջական հսկողություն է իրականացրել իր պաշտոնավարման վերջին մեկ տարվա ընթացքում:

«Համայնքային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք⁸⁸

Յոդված 24. Համայնքային ծառայողի նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումները

1. Համայնքային ծառայողն իրավունք չունի՝

ա) կատարելու վճարովի այլ աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական, ստեղծագործական և ընտրական հանձնաժողովի անդամի կարգավիճակից բխող աշխատանքից.

⁸⁸ Ընդունվել է 2004 թվականի դեկտեմբերի 14-ին

բ) լինելու երրորդ անձանց ներկայացուցիչն այն մարմնի հետ կապված հարաբերություններում, որտեղ ինքը գտնվում է ծառայության մեջ, կամ որն անմիջականորեն ենթակա է իրեն, կամ անմիջականորեն վերահսկում է ինքը.

գ) խախտելու համայնքային ծառայողների քաղաքական զսպվածության սկզբունքը, իր ծառայողական դիրքն օգտագործելու կուսակցությունների, հասարակական, ներառյալ՝ կրոնական միավորումների շահերի համար, նրանց հանդեպ վերաբերմունք քարոզելու, ինչպես նաև իր ծառայողական պարտականությունները կատարելիս իրականացնելու քաղաքական կամ կրոնական այլ գործունեություն.

դ) հոնորար ստանալու ծառայողական պարտականությունների կատարումից բխող հրապարակումների կամ ելույթների համար.

ե) ոչ ծառայողական նպատակներով օգտագործելու նյութատեխնիկական, ֆինանսական և տեղեկատվական միջոցները, պետական կամ համայնքային այլ գույքը և ծառայողական տեղեկատվությունը.

զ) ծառայողական պարտականությունների կատարման համար այլ անձանցից ստանալու նվերներ, գումարներ կամ ծառայություններ, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ նախատեսված դեպքերի.

է) որպես տեղական ինքնակառավարման մարմնի ներկայացուցիչ՝ գույքային գործարքներ կնքելու սույն հոդվածի 3-րդ մասում նշված անձանց հետ, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ նախատեսված դեպքերի.

ը) անձամբ զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ.

թ) լինել նույն համայնքի ավագանու անդամ:

2. Համայնքային ծառայության պաշտոնում նշանակվելուց հետո՝ մեկ ամսվա ընթացքում, համայնքային ծառայողը օրենքով սահմանված կարգով պարտավոր է առևտրային կազմակերպությունների կանոնադրական կապիտալում մասնակցություն (բաժնեմաս, բաժնետոմս, փայ և այլն) ունենալու դեպքում այն հանձնել հավատարմագրային կառավարման: Համայնքային ծառայողն իրավունք ունի հավատարմագրային կառավարման հանձնված գույքից ստանալու եկամուտ:

3. Համայնքային ծառայողին արգելվում է համատեղ աշխատել մերձավոր ազգակցությամբ կամ ինամիությանբ կապված անձանց (ծնող, ամուսին, զավակ, եղբայր, քույր) հետ, եթե նրանց ծառայությունը կապված է միմյանց նկատմամբ անմիջական ենթակայության կամ վերահսկողության հետ:

«Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք⁸⁹

Հոդված 24. Հանրային ծառայողի և բարձրաստիճան պաշտոնատար անձի այլ գործունեության սահմանափակումները

1. Հանրային ծառայողը և բարձրաստիճան պաշտոնատար անձը չեն կարող անձամբ զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ, կատարել այլ վճարովի աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական, ստեղծագործական կամ ընտրական հանձնաժողովի անդամի կարգավիճակից

⁸⁹ Ընդունվել է 2011 թվականի մայիսի 26-ին

բխող աշխատանքից, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության ընտրական օրենսգրքով նախատեսված դեպքերի:

2. Սույն օրենքի իմաստով ձեռնարկատիրական գործունեություն է համարվում՝

1) անհատ ձեռնարկատեր լինելը.

2) առևտրային կազմակերպության մասնակից լինելը, բացառությամբ այն դեպքի, երբ առևտրային կազմակերպության մասնակցի բաժնեմասն ամբողջությամբ հանձնվել է հավատարմագրային կառավարման.

3) առևտրային կազմակերպությունում պաշտոն զբաղեցնելը, առևտրային կազմակերպության գույքի հավատարմագրային կառավարիչ լինելը կամ որևէ այլ ձևով առևտրային կազմակերպության ներկայացուցչական, կարգադրիչ կամ կառավարման այլ գործառույթների իրականացմանը ներգրավված լինելը:

3. Սույն օրենքի իմաստով ձեռնարկատիրական գործունեություն չի համարվում՝

1) վստահության վրա հիմնված ընկերակցության մասնակից ավանդատու (կոմանդիտիստ) լինելը.

2) վարկային կամ խնայողական միության ավանդատու կամ անդամ լինելը.

3) առևտրային կազմակերպությունից դուրս գալու կամ դրա լուծարվելու դեպքում հասանելիք գույքի մասը կամ դրա արժեքը ստանալը.

4) բանկում ավանդ, ապահովագրական կազմակերպությունում ապահովագրական պոլիս ունենալը.

5) Հայաստանի Հանրապետության, համայնքի կամ Հայաստանի Հանրապետության կենտրոնական բանկի կողմից թողարկված արժեթղթեր ունենալը.

6) սեփականության իրավունքով պատկանող գույքը վաճառելը կամ որոշակի վճարի կամ հատուցման դիմաց վարձակալության հանձնելը.

7) փոխառության դիմաց տոկոսներ և այլ հատուցում ստանալը.

8) գրականության, արվեստի կամ գիտական աշխատանքի օգտագործման կամ օգտվելու իրավունքի համար ցանկացած հեղինակային իրավունքից, ցանկացած արտոնագրից, ապրանքային նշանից, նախագծից կամ մոդելից, պլանից, գաղտնի բանաձևից կամ գործընթացից, էլեկտրոնային հաշվողական մեքենաների և տվյալների բազայի համար ծրագրերի կամ արդյունաբերական, առևտրային, գիտական սարքավորումներն օգտագործելու կամ օգտվելու համար իրավունքի կամ արդյունաբերական, տեխնիկական, կազմակերպական, առևտրային, գիտական փորձի վերաբերյալ տեղեկություն տրամադրելու համար հատուցում (ռոյալթի) ստանալը կամ 75 և ավելի տոկոս Հայաստանի Հանրապետության մասնակցությամբ առևտրային կազմակերպության տնօրենների խորհրդի (դիտորդ խորհուրդ) կազմում ընդգրկված լինելը, եթե այն ուղղակիորեն առնչվում է հանրային ծառայողի կամ բարձրաստիճան պաշտոնատար անձի պաշտոնավարման ոլորտի քաղաքականության իրականացման հետ՝ առանց վարձատրության կամ որևէ այլ ձևով փոխհատուցում ստանալու կամ ոչ հանրային ծառայողների կամ բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց համար նախատեսված սոցիալական երաշխիքներից կամ այլ ծառայություններից կամ արտոնություններից օգտվելու իրավունքի.

9) պատճառված վնասի (կրած կորստի) դիմաց հատուցում ստանալը:

4. Սույն օրենքի իմաստով ստեղծագործական աշխատանք է համարվում մշակույթի և արվեստի երկեր, գեղարվեստական, գեղարվեստական ժողովրդական ստեղծագործություններ և արհեստներ, բանահյուսություն, բարոյագիտական և գեղագիտական գաղափարատիպեր (իդեալներ), վարվեցողության կանոններ և ձևեր, լեզուներ, բարբառներ և խոսվածքներ, ազգային ավանդույթներ և սովորույթներ, պատմաաշխարհագրական տեղանուններ, մշակութային գործունեության մասին գիտական հետազոտությունների արդյունքներ և մեթոդներ, մշակութային ժառանգության առարկաներ (օբյեկտներ) ստեղծելը կամ մեկնաբանելը:

5. Սույն օրենքի իմաստով գիտական աշխատանք է համարվում գիտական կազմակերպությունում, հիմնարկում, բարձրագույն ուսումնական հաստատությունում կամ այլ կերպ գիտահետազոտական, փորձակոնստրուկտորական, գիտամանկավարժական, փորձատեխնոլոգիական, նախագծակոնստրուկտորական, նախագծատեխնոլոգիական, հետախուզական աշխատանքներ կատարելը:

6. Սույն օրենքի իմաստով մանկավարժական աշխատանք է համարվում ուսուցիչ, դասախոս (դոցենտ, պրոֆեսոր) աշխատելը կամ հանրակրթական (հիմնական, լրացուցիչ) ծրագրերի յուրացման և առարկայական չափորոշիչների պահանջների ապահովման գործընթացին, ինչպես նաև ուսուցման մեթոդների կիրառման միջոցով համապատասխան գիտելիքների, հմտությունների, կարողությունների ձեռքբերմանը, արժեքային համակարգի ձևավորմանը նպաստող և (կամ) դրանք ապահովող այլ աշխատանք կատարելը:

7. Հանրային ծառայողի և բարձրաստիճան պաշտոնատար անձի պարտականությունները գերակա են նրանց կողմից իրականացվող գիտական, մանկավարժական, ստեղծագործական աշխատանքի կամ օրենքով չարգելված այլ աշխատանքային գործունեության նկատմամբ:

8. Հանրային ծառայողին կամ բարձրաստիճան պաշտոնատար անձին գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքի համար վճարումը չի կարող գերազանցել ողջամիտ չափը, այսինքն՝ այն չափը, որին նույնպիսի գործունեության համար համանման որակներ ունեցող, բայց համապատասխանաբար հանրային ծառայող կամ բարձրաստիճան պաշտոնատար անձ չհանդիսացող անձը կարող էր հավակնել:

«ՀՀ Ազգային ժողովի աշխատակազմում պետական ծառայության մասին»⁹⁰ ՀՀ օրենք

Հոդված 26. Պետական ծառայողի նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումները

1. Պետական ծառայողն իրավունք չունի՝

1) կատարելու վճարովի այլ աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական եւ ստեղծագործական աշխատանքից.

2) անձամբ զբաղվելու ձեռնարկատիրական գործունեությամբ.

3) լինելու երրորդ անձանց ներկայացուցիչն այն մարմնի հետ կապված հարաբերություններում, որտեղ ինքը գտնվում է ծառայության մեջ, կամ որն անմիջականորեն ենթակա է իրեն կամ անմիջականորեն վերահսկելի է իր կողմից.

...5) հոնորար ստանալու ծառայողական պարտականությունների կատարումից բխող հրապարակումների կամ ելույթների համար.

6) ոչ ծառայողական նպատակներով օգտագործելու նյութատեխնիկական, ֆինանսական եւ տեղեկատվական միջոցները, պետական այլ գույքը եւ ծառայողական տեղեկատվությունը.

⁹⁰ Ընդունվել է 2009 թվականի հունիսի 11-ին

7) ծառայողական պարտականությունների համար այլ անձանցից ստանալու նվերներ, գումարներ կամ ծառայություններ, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ նախատեսված դեպքերի.

2. Պետական ծառայության պաշտոնի նշանակվելուց հետո՝ մեկ ամսվա ընթացքում, պետական ծառայողը Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով պարտավոր է առեւտրային կազմակերպությունների կանոնադրական կապիտալում բաժնեմաս ունենալու դեպքում դա հանձնել հավատարմագրային կառավարման: Պետական ծառայողն իրավունք ունի հավատարմագրային կառավարման հանձնված գույքից ստանալու եկամուտ:

3. Պետական ծառայողին արգելվում է համատեղ աշխատել մերձավոր ազգակցությամբ կամ ինսամիությամբ կապված անձանց (ծնող, ամուսին, զավակ, եղբայր, քույր, ամուսնու ծնող, զավակ, եղբայր եւ քույր) հետ, եթե նրանց ծառայությունը կապված է միմյանց նկատմամբ անմիջական ենթակայության կամ վերահսկողության հետ:

«Ոստիկանությունում ծառայության մասին» ՀՀ օրենք⁹¹

Հոդված 39. Ոստիկանության ծառայողի նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումները

1. Ոստիկանության ծառայողն իրավունք չունի՝

1) կատարել այլ վճարովի աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական եւ ստեղծագործական աշխատանքից.

2) անձամբ զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ.

3) լինել երրորդ անձանց ներկայացուցիչն այն մարմնի հետ կապված հարաբերություններում, որտեղ ինքը գտնվում է ծառայության մեջ, կամ որն անմիջականորեն ենթակա է իրեն կամ անմիջականորեն վերահսկելի է իր կողմից.

4) հոնորար ստանալ ծառայողական պարտականությունների կատարումից բխող հրապարակումների կամ էլույթների համար.

5) ոչ ծառայողական նպատակներով օգտագործել նյութատեխնիկական, ֆինանսական ու տեղեկատվական միջոցները, պետական այլ գույքը եւ ծառայողական տեղեկատվությունը.

6) ծառայողական պարտականությունների համար այլ անձանցից ստանալ նվերներ, գումար կամ ծառայություններ, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ նախատեսված դեպքերի.

2. Ոստիկանությունում պաշտոնի նշանակվելուց հետո՝ մեկ ամսվա ընթացքում, ոստիկանության ծառայողը, Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով, պարտավոր է առեւտրային կազմակերպությունների կանոնադրական (բաժնետիրական, փայտահավաք) կապիտալում բաժնեմաս (բաժնետոմս, փայ) ունենալու դեպքում դա հանձնել հավատարմագրային կառավարման: Ոստիկանության ծառայողն իրավունք ունի հավատարմագրային կառավարման հանձնված գույքից ստանալ եկամուտ:

3. Ոստիկանության ծառայողին արգելվում է համատեղ ծառայել մերձավոր ազգակցությամբ կամ ինսամիությամբ կապված անձանց (ծնող, ամուսին, զավակ, եղբայր, քույր, ամուսնու ծնող, զավակ, եղբայր եւ քույր) հետ, եթե նրանց ծառայությունը կապված է միմյանց նկատմամբ անմիջական ենթակայության կամ անմիջական վերահսկողության հետ:

⁹¹ Ընդունվել է 2002 թվականի հուլիսի 3-ին

4. Ոստիկանության ծառայողն իրավունք չունի ծառայությունից ազատվելուց հետո՝ մեկ տարվա ընթացքում, ընդունվել աշխատանքի այն գործատուի մոտ կամ դառնալ այն կազմակերպության աշխատող, որի նկատմամբ նա անմիջական հսկողություն է իրականացրել իր ծառայության վերջին մեկ տարվա ընթացքում:

«Քաղաքացիական հատուկ ծառայության մասին» ՀՀ օրենք⁹²

Հոդված 25. Քաղաքացիական ծառայողի նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումները

1. Քաղաքացիական ծառայողն իրավունք չունի՝

1) կատարելու այլ վճարովի աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական եւ ստեղծագործական աշխատանքից.

2) անձամբ զբաղվելու ձեռնարկատիրական գործունեությամբ.

3) լինելու երրորդ անձանց ներկայացուցիչն այն մարմնի հետ կապված հարաբերություններում, որտեղ ինքը գտնվում է ծառայության մեջ, կամ որն անմիջականորեն ենթակա է իրեն կամ անմիջականորեն վերահսկելի է իր կողմից.

4) իրականացնելու քաղաքացիական ծառայողների քաղաքական զսպվածության սկզբունքի խախտումներ՝ իր ծառայողական դիրքն օգտագործել կուսակցությունների, հասարակական, այդ թվում՝ կրոնական միավորումների շահերի համար, նրանց նկատմամբ վերաբերմունք քարոզել, ինչպես նաև իր ծառայողական պարտականությունները կատարելիս այլ քաղաքական կամ կրոնական գործունեություն իրականացնել.

5) հոնորար ստանալու ծառայողական պարտականությունների կատարումից բխող հրապարակումների կամ էլույթների համար.

6) ոչ ծառայողական նպատակներով օգտագործելու նյութատեխնիկական, ֆինանսական եւ տեղեկատվական միջոցները, պետական այլ գույքը եւ ծառայողական տեղեկատվությունը.

7) ծառայողական պարտականությունների համար այլ անձանցից ստանալու նվերներ, գումարներ կամ ծառայություններ, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ նախատեսված դեպքերի.

2. Քաղաքացիական հատուկ ծառայության պաշտոնի նշանակվելուց հետո՝ մեկ ամսվա ընթացքում, քաղաքացիական ծառայողը Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով պարտավոր է առևտրային կազմակերպությունների կանոնադրական կապիտալում բաժնեմաս ունենալու դեպքում դա հանձնել հավատարմագրային կառավարման: Քաղաքացիական ծառայողն իրավունք ունի հավատարմագրային կառավարման հանձնված գույքից ստանալու եկամուտ:

3. Քաղաքացիական ծառայողին արգելվում է համատեղ աշխատել մերձավոր ազգակցությամբ կամ ինսամիությամբ կապված անձանց (ծնող, ամուսին, զավակ, եղբայր, քույր, ամուսնու ծնող, զավակ, եղբայր եւ քույր) հետ, եթե նրանց ծառայությունը կապված է միմյանց նկատմամբ անմիջական ենթակայության կամ վերահսկողության հետ:

4. Քաղաքացիական ծառայողն իրավունք չունի քաղաքացիական հատուկ ծառայության պաշտոնից ազատվելուց հետո՝ մեկ տարվա ընթացքում, ընդունվելու աշխատանքի այն գործատուի մոտ կամ դառնալ այն կազմակերպության աշխատող, որի նկատմամբ նա անմիջական հսկողություն է իրականացրել իր պաշտոնավարման վերջին մեկ տարվա ընթացքում:

⁹² Ընդունվել է 2007 թվականի նոյեմբերի 28-ին

«Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության մասին» ՀՀ օրենք⁹³

Հոդված 43. Ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողների նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումները

1. Ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողն իրավունք չունի՝

1) կատարել վճարովի այլ աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական եւ ստեղծագործական աշխատանքից.

2) լինել Ազգային ժողովի պատգամավոր, պետական եւ տեղական ինքնակառավարման մարմիններում զբաղեցնել ընտրովի կամ այլ պաշտոններ.

3) անձամբ զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ.

4) լինել երրորդ անձանց ներկայացուցիչն այն մարմնի հետ կապված հարաբերություններում, որտեղ ինքը գտնվում է ծառայության մեջ, կամ որն անմիջականորեն ենթակա է իրեն կամ անմիջականորեն վերահսկելի է իր կողմից.

5) հոնորար ստանալ ծառայողական պարտականությունների կատարումից բխող հրապարակումների կամ էլույթների համար.

6) ոչ ծառայողական նպատակներով օգտագործել ազգային անվտանգության մարմինների նյութատեխնիկական, ֆինանսական եւ տեղեկատվական միջոցները, պետական այլ գույքը եւ ծառայողական տեղեկատվությունը.

7) ծառայողական պարտականությունների համար այլ անձանցից ստանալ նվերներ, գումար կամ ծառայություններ, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ նախատեսված դեպքերի.

2. Ազգային անվտանգության մարմիններում ծառայության անցնելուց հետո՝ մեկ ամսվա ընթացքում, ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողը, Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով, պարտավոր է առեւտրային կազմակերպությունների կանոնադրական (բաժնեհավաք, փայտհավաք) կապիտալում բաժնեմաս (բաժնետոմս, փայ) ունենալու դեպքում դա հանձնել հավատարմագրային կառավարման: Ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողն իրավունք ունի հավատարմագրային կառավարման հանձնված գույքից ստանալ եկամուտ:

3. Արգելվում է համատեղ ծառայել մերձավոր ազգակցությամբ կամ խնամիությամբ կապված անձանց (ծնող, ամուսին, զավակ, եղբայր, քույր, տատ, պապ, ամուսնու ծնող, զավակ, եղբայր, քույր, տատ եւ պապ) հետ, եթե նրանց ծառայությունը կապված է միմյանց նկատմամբ անմիջական ենթակայության կամ անմիջական վերահսկողության հետ:

4. Ազգային անվտանգության մարմինների ծառայողն իրավունք չունի ծառայությունից ազատվելուց հետո՝ մեկ տարվա ընթացքում, ընդունվել աշխատանքի այն գործատուի մոտ կամ դառնալ այն կազմակերպության անդամ, որի նկատմամբ նա անմիջական հսկողություն է իրականացրել իր ծառայության վերջին մեկ տարվա ընթացքում:

«Հարկային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք⁹⁴

Հոդված 13. Հարկային ծառայողի նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումները

⁹³ Ընդունվել է 2003 թվականի ապրիլի 11-ին

⁹⁴ Ընդունվել է 2002 թվականի հուլիսի 3-ին

3. Հարկային ծառայողն իրավունք չունի՝

1) զբաղեցնել պետական այլ պաշտոն կամ կատարել վճարովի այլ աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական եւ ստեղծագործական աշխատանքից.

2) զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ.

3) լինել երրորդ անձանց ներկայացուցիչն այն մարմնի հետ կապված հարաբերություններում, որտեղ ինքը գտնվում է ծառայության մեջ, կամ որն անմիջականորեն ենթակա է իրեն կամ անմիջականորեն վերահսկելի է իր կողմից.

4) հոնորար ստանալ ծառայողական պարտականությունների կատարումից բխող հրապարակումների կամ էլույթների համար.

5) ոչ ծառայողական նպատակներով օգտագործել նյութատեխնիկական, ֆինանսական եւ տեղեկատվական միջոցները, պետական այլ գույքը եւ ծառայողական տեղեկատվությունը.

6) ծառայողական պարտականությունները կատարելու համար այլ անձանցից ստանալ նվերներ, գումար կամ ծառայություններ, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ նախատեսված դեպքերի.

7) որպես պետության ներկայացուցիչ՝ գույքային գործարքներ կնքել սույն հոդվածի հիմնարկով մատուցված անձանց հետ, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ նախատեսված դեպքերի.

8) հարկային ծառայության պաշտոնից ազատվելուց հետո՝ երեք տարվա ընթացքում, ընդունվել աշխատանքի այն գործատուի մոտ կամ դառնալ այն կազմակերպության աշխատողը, որի նկատմամբ նա անմիջական հսկողություն է իրականացրել իր պաշտոնավարման վերջին մեկ տարվա ընթացքում:

4. Հարկային ծառայության նշանակվելուց հետո՝ մեկ ամսվա ընթացքում, հարկային ծառայողը Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով պարտավոր է առևտրային կազմակերպությունների կանոնադրական կապիտալում բաժնեմաս ունենալու դեպքում դա հանձնել հավատարմագրային կառավարման:

5. Հարկային ծառայողին արգելվում է համատեղ աշխատել մերձավոր ազգակցությամբ կամ խնամիրությամբ կապված անձանց (ծնող, ամուսին, զավակ, եղբայր, քույր, նրանց զավակ, ամուսնու ծնող, եղբայր եւ քույր) հետ, եթե նրանց ծառայությունը կապված է միմյանց նկատմամբ անմիջական ենթակայության կամ վերահսկողության հետ:

«Մաքսային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք⁹⁵

Յոդված 25. Մաքսային ծառայողի նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումները

1. Մաքսային ծառայողն իրավունք չունի՝

1) զբաղեցնել պետական այլ պաշտոն կամ կատարել վճարովի այլ աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական եւ ստեղծագործական աշխատանքից.

2) անձամբ զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ.

3) մաքսային մարմիններում հանդես գալ որպես երրորդ անձանց լիազորված անձ.

⁹⁵ Ընդունվել է 2002 թվականի հուլիսի 3-ին

4) ոչ ծառայողական նպատակներով օգտագործել մաքսային մարմինների նյութատեխնիկական, տեղեկատվական եւ ֆինանսական միջոցները, պետական այլ գույք, ինչպես նաեւ ծառայողական տեղեկատվությունը.

5) իր ծառայողական պարտականությունների համար այլ անձանցից ստանալ նվերներ, գումարներ կամ ծառայություններ, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ նախատեսված դեպքերի.

...8) հոնորար ստանալ ծառայողական պարտականությունների կատարումից բխող հրապարակումների կամ էլույթների համար.

3. Մաքսային մարմիններում արգելվում է համատեղ ծառայել միմյանց հետ մերձավոր ազգակցությամբ կապված անձանց (ծնողներ, ամուսիններ, եղբայրներ, քույրեր, զավակներ, ինչպես նաեւ ամուսինների եղբայրներ, քույրեր եւ նրանց զավակներ), եթե նրանց ծառայությունը կապված է մեկը մյուսի նկատմամբ անմիջական ենթակայության կամ վերահսկողության հետ:

4. Մաքսային ծառայության պաշտոնի նշանակվելուց հետո՝ մեկ ամսվա ընթացքում, մաքսային ծառայողը Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով պարտավոր է առելտրային կազմակերպությունների կանոնադրական կապիտալում բաժնեմաս ունենալու դեպքում դա հանձնել հավատարմագրային կառավարման: Մաքսային ծառայողն իրավունք ունի հավատարմագրային կառավարման հանձնված գույքից ստանալու եկամուտ:

«Դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայության մասին» ՀՀ օրենք⁹⁶

Յոդված 30. Հարկադիր կատարողի նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումները

1. Հարկադիր կատարողն իրավունք չունի՝

1) կատարելու վճարովի այլ աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական եւ ստեղծագործական աշխատանքից.

2) անձամբ զբաղվելու ձեռնարկատիրական գործունեությամբ.

3) լինելու երրորդ անձանց ներկայացուցիչն այն մարմնի հետ կապված հարաբերություններում, որտեղ ինքը գտնվում է ծառայության մեջ, կամ որն անմիջականորեն ենթակա է իրեն կամ անմիջականորեն վերահսկելի է իր կողմից.

4) ստանալու հոնորար ծառայողական պարտականությունների կատարումից բխող հրապարակումների կամ էլույթների համար.

5) ոչ ծառայողական նպատակներով օգտագործելու նյութատեխնիկական, ֆինանսական եւ տեղեկատվական միջոցները, պետական այլ գույք եւ ծառայողական տեղեկատվությունը.

6) ծառայողական պարտականությունների համար այլ անձանցից ստանալու նվերներ, գումար կամ ծառայություններ, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ նախատեսված դեպքերի.

2. Հարկադիր կատարման ծառայությունում պաշտոնի նշանակվելուց հետո՝ մեկ ամսվա ընթացքում, հարկադիր կատարողը, Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով, պարտավոր է առելտրային կազմակերպությունների կանոնադրական (բաժնեհավաք, փայտահավաք) կապիտալում բաժնեմաս (բաժնետոմս, փայ) ունենալու դեպքում դա հանձնել հավատարմագրային կառավարման: Հարկադիր կատարողն իրավունք ունի հավատարմագրային կառավարման հանձնված գույքից ստանալու եկամուտ:

⁹⁶ Ընդունվել է 2004 թվականի փետրվարի 18-ին

3. Հարկադիր կատարողին արգելվում է համատեղ ծառայելու մերձավոր ազգակցությամբ կամ խնամիությամբ կապված անձանց (ծնող, ամուսին, զավակ, եղբայր, քույր, ամուսնու ծնող, զավակ, եղբայր եւ քույր) հետ, եթե նրանց ծառայությունը կապված է միմյանց նկատմամբ անմիջական ենթակայության կամ անմիջական վերահսկողության հետ:

«Դիվանագիտական ծառայության մասին» ՀՀ օրենք⁹⁷

Հոդված 44.

1. Դիվանագետն իրավունք չունի՝

ա) կատարել այլ վճարովի աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական և ստեղծագործական աշխատանքից.

բ) անձամբ զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ.

գ) խախտել քաղաքական զսպվածության սկզբունքը՝ զբաղվել կուսակցական գործունեությամբ կամ իր ծառայողական դիրքը կամ աշխատանքային միջոցներն օգտագործել կուսակցությունների կամ հասարակական, այդ թվում՝ կրոնական միավորումների շահերի համար կամ նրանց նկատմամբ վերաբերմունք քարոզել կամ իր ծառայողական պարտականությունները կատարելիս այլ քաղաքական կամ կրոնական գործունեություն իրականացնել.

դ) խախտել պետական, ծառայողական կամ օրենքով պահպանվող այլ գաղտնիք պարունակող փաստաթղթերի հետ աշխատելու՝ օրենսդրությամբ սահմանված պահանջները, այդ թվում՝ հրաժարվել գաղտնիքին առնչվելու թույլտվության ձևակերպման սահմանված ընթացակարգն անցնելը.

ե) ստանալ հոնորար իր ծառայողական պարտականությունների կատարումից բխող՝ իր նախապատրաստած հրապարակումների կամ էլույթների համար.

զ) ոչ ծառայողական նպատակներով օգտագործել դիվանագիտական ծառայության մարմնի նյութատեխնիկական, ֆինանսական և տեղեկատվական միջոցները, պետական այլ գույքն ու ծառայողական տեղեկատվությունը.

է) իր ծառայողական պարտականությունների համար այլ անձանցից ընդունել նվերներ, գումարներ կամ ծառայություններ, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված դեպքերի.

ը) լինել երրորդ անձանց ներկայացուցիչն այն մարմնի հետ կապված հարաբերություններում, որտեղ ինքը ծառայության մեջ է, կամ որն անմիջականորեն ենթակա է իրեն կամ անմիջականորեն վերահսկելի է իր կողմից:

2. Դիվանագետին արգելվում է համատեղ աշխատել մերձավոր ազգակցությամբ կամ խնամիությամբ կապված անձանց (ծնող, ամուսին, զավակ, եղբայր, քույր, ամուսնու ծնող, վերջինիս զավակ, եղբայր և քույր) հետ, եթե նրանց ծառայությունը կապված է միմյանց նկատմամբ անմիջական ենթակայության կամ վերահսկողության հետ:

3. Դիվանագիտական ծառայության պաշտոնի նշանակվելուց հետո՝ մեկ ամսվա ընթացքում, դիվանագետը Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված կարգով պարտավոր է առևտրային կազմակերպությունների կանոնադրական կապիտալում բաժնեմաս ունենալու դեպքում դա հանձնել հավատարմագրային կառավարման: Դիվանագետն իրավունք ունի հավատարմագրային կառավարման հանձնված գույքից ստանալ եկամուտներ:

⁹⁷ Ընդունված է 2001 թվականի հոկտեմբերի 24-ին

Հոդված 33. Պետական ծառայողի նկատմամբ կիրառվող սահմանափակումները

1. Պետական ծառայողին արգելվում է՝

1) կատարել վճարովի այլ աշխատանք, բացի գիտական, մանկավարժական, ստեղծագործական եւ ընտրական հանձնաժողովի անդամի կարգավիճակից բխող աշխատանքից.

2) անձամբ զբաղվել ձեռնարկատիրական գործունեությամբ.

...6) թույլ տալ պետական ծառայողի վարքագծի (էթիկայի) կանոնների խախտումներ, իր ծառայողական դիրքն օգտագործել անձնական կամ ծառայության շահերին չառնչվող այլ նպատակներով.

7) հոնորար ստանալ ծառայողական պարտականությունների կատարումից բխող հրապարակումների կամ ելույթների համար.

8) ոչ ծառայողական նպատակներով օգտագործել նյութատեխնիկական, ֆինանսական եւ տեղեկատվական միջոցները, պետական այլ գույքը եւ ծառայողական տեղեկատվությունը.

9) ծառայողական պարտականությունների համար այլ անձանցից ստանալ նվերներ, գումարներ կամ ծառայություններ, բացառությամբ Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ նախատեսված դեպքերի.

... 11) համատեղ աշխատել մերձավոր ազգակցությամբ կամ խնամիությամբ կապված անձանց (ծնող, ամուսին, զավակ, եղբայր, քույր, ամուսնու ծնող, զավակ, եղբայր եւ քույր) հետ, եթե նրանց ծառայությունը կապված է միմյանց նկատմամբ անմիջական ենթակայության կամ վերահսկողության հետ.

2. Պետական ծառայության պաշտոնի նշանակվելուց հետո՝ մեկ ամսվա ընթացքում, պետական ծառայողն օրենքով սահմանված կարգով պարտավոր է առեւտրային կազմակերպությունների կանոնադրական կապիտալում բաժնեմաս ունենալու դեպքում այն հանձնել հավատարմագրային կառավարման: Պետական ծառայողն իրավունք ունի հավատարմագրային կառավարման հանձնված գույքից ստանալու եկամուտ:

⁹⁸ Ընդունվել է 2014 թվականի մայիսի 19-ին

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 2

ԲԱՐՁՐԱՍՏԻՃԱՆ ՊԱՇՏՈՆԱՍԱՐ ԱՆՁԱՆՑ ՑԱՆԿ

Յ/Յ	ՊԱՇՏՈՆԸ
1.	Հանրապետության Նախագահ
2.	Վարչապետ
3.	Ազգային ժողովի պատգամավորներ
4.	Սահմանադրական դատարանի անդամներ
5.	Դատավորներ
6.	Նախարարներ
7.	Նախարարների տեղակալներ
8.	Գլխավոր դատախազ և նրա տեղակալներ, մարզերի, Երևան քաղաքի և կայազորների դատախազներ
9.	Օրենքներով ստեղծված պետական մարմինների ղեկավարներ, նրանց տեղակալներ և այդ մարմինների անդամներ
10.	Կենտրոնական բանկի նախագահ, նրա տեղակալ և կենտրոնական բանկի խորհրդի անդամներ
11.	Կառավարությանն առընթեր պետական կառավարման մարմինների ղեկավարներ
12.	Կառավարությանն առընթեր պետական կառավարման մարմինների ղեկավարների տեղակալներ
13.	Վերահսկիչ պալատի նախագահ, նրա տեղակալ, խորհրդի անդամներ
14.	Հանրապետության Նախագահի աշխատակազմի ղեկավար և նրա տեղակալներ
15.	Ազգային ժողովի աշխատակազմի ղեկավար և նրա տեղակալներ
16.	Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմի ղեկավար
17.	Բարձրաստիճան պաշտոնատար անձանց էթիկայի հանձնաժողովի անդամներ
18.	Երևանի քաղաքապետ և նրա տեղակալներ
19.	մարզպետները և նրանց տեղակալներ
20.	Օտարերկրյա պետությունում գործող դիվանագիտական ծառայության մարմինների ղեկավարներ, Հատուկ Հանձնարարություններով դեսպան
21.	Ազգային անվտանգության խորհրդի քարտուղար
22.	Հանրապետության Նախագահի խորհրդականներ
23.	Հանրապետության Նախագահի օգնականներ, մամուլին քարտուղար
24.	Հանրապետության Նախագահի Հատուկ Հանձնարարություններով դեսպան
25.	Գլխավոր ռազմական տեսուչ և նրա տեղակալները
26.	Ազգային ժողովի նախագահի խորհրդականներ
27.	Ազգային ժողովի նախագահի օգնականներ
28.	Վարչապետի խորհրդականներ
29.	Վարչապետի օգնականներ
30.	Հանրապետության Նախագահի վերահսկողական ծառայության ղեկավար
31.	Վարչապետի վերահսկողական ծառայության ղեկավար
32.*	Նախորդ տարվա հունվարի 1-ի դրությամբ 50.000 և ավելի բնակիչ ունեցող համայնքների ղեկավարները
33.	Հայաստանի Հանրապետության կառավարությանն առընթեր ազգային անվտանգության ծառայության պետական պահպանության ծառայության պետը և նրա տեղակալները,
34.	Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության քրեակատարողական ծառայության պետը և նրա տեղակալները,
35.	Հայաստանի Հանրապետության արտակարգ իրավիճակների նախարարության փրկարար ծառայության տնօրենը և նրա տեղակալները,
36.	Հայաստանի Հանրապետության արդարադատության նախարարության դատական ակտերի գլխավոր հարկադիր կատարողը և նրա տեղակալները
37.	Հայաստանի Հանրապետության մարդու իրավունքների պաշտպանը
38.	ՀՀ ՉՈՒ գլխավոր շտաբի պետ և նրա տեղակալներ

* Նախորդ տարվա հունվարի 1-ի դրությամբ 50.000 և ավելի բնակիչ ունեցող համայնքներն են

1. Գյումրի - 140.318
2. Վանաձոր - 105.000
3. Վաղարշապատ - 51.280
4. Զրազդան - 52.900 (41 764)

ՀԱՎԵԼՎԱԾ 3

ԷԹԻՎԱՅԻ ՆՈՐՄԵՐԻ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐ

«Հանրային ծառայության մասին» ՀՀ օրենք

Հոդված 28. Հանրային ծառայողի և բարձրաստիճան պաշտոնատար անձի էթիկայի կանոնները

Հանրային ծառայողի և բարձրաստիճան պաշտոնատար անձի էթիկայի կանոններն են՝

- հարգել օրենքը և ենթարկվել օրենքին.
- հարգել հանրության բարոյական նորմերը.
- իր գործունեությամբ նպաստել իր զբաղեցրած պաշտոնի և իր ներկայացրած մարմնի նկատմամբ վստահության և հարգանքի ձևավորմանը.
- ամենուր և ցանկացած գործունեությամբ զբաղվելիս դրսևորել իր պաշտոնին վայել վարքագիծ.
- հարգալից վերաբերմունք ցուցաբերել բոլոր այն անձանց նկատմամբ, որոնց հետ շփվում է իր լիազորություններն իրականացնելիս.
- բացառապես ծառայողական նպատակներով օգտագործել իր գործունեության առնչությամբ տրամադրված նյութատեխնիկական, ֆինանսական և տեղեկատվական միջոցները, պետական այլ գույքը և ծառայողական գաղտնիք պարունակող տեղեկատվությունը.
- ձգտել կառավարել իր ներդրումներն այնպես, որ հնարավորինս նվազագույնի հասցվեն շահերի բախման իրավիճակները:

«Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենք

Հոդված 6.1. Պատգամավորի էթիկայի կանոնները

- հարգել օրենքը և ենթարկվել օրենքին.
- հարգել հանրության բարոյական նորմերը.
- պահպանել Ազգային ժողովի և նրա հանձնաժողովների նիստերի անցկացման կարգը.
- իր լիազորություններն իրականացնելիս չառաջնորդվել իր կամ իր հետ փոխկապակցված անձանց անձնական շահերով.
- չօգտագործել պատգամավորի պաշտոնի հեղինակությունը ի շահ իրեն կամ այլ անձի.
- իր գործունեությամբ նպաստել Ազգային ժողովի նկատմամբ վստահության և հարգանքի ձևավորմանը.
- ամենուր և ցանկացած գործունեությամբ զբաղվելիս դրսևորել պատգամավորին վայել վարքագիծ.
- հարգալից վերաբերմունք ցուցաբերել քաղաքական ընդդիմախոսների, Ազգային ժողովում հարցերի քննարկման մասնակիցների, ինչպես նաև բոլոր այն անձանց նկատմամբ, որոնց հետ պատգամավորը շփվում է իր լիազորություններն իրականացնելիս:

ՀՀ Դատական օրենսգիրք

Հոդված 89. Դատավորի պաշտոն զբաղեցնող անձի վարքագիծը

1. Սույն հոդվածի պահանջները վերաբերում են դատավորի ամենօրյա վարքագծին ինչպես դատարանում ի պաշտոնե գործելիս, այնպես էլ դատարանից դուրս:

2. Դատավորը պարտավոր է հարգել օրենքը և ենթարկվել օրենքին:

3. Դատավորն ամենուր և ցանկացած գործունեությամբ զբաղվելիս պարտավոր է խուսափել դատական իշխանության հեղինակությունը վարկաբեկող կամ ոչ վայել վարքագիծ դրսևորելուց, ինչպես նաև նման տպավորություն ստեղծելուց:

4. Դատավորը պարտավոր է թույլ չտալ, որ իր ընտանեկան, սոցիալական կամ այլ բնույթի հարաբերությունները որևէ կերպ ներագդեն դատարանում իր լիազորությունների իրականացման վրա:

5. Դատավորը պարտավոր է թույլ չտալ, որ ստեղծվի այնպիսի տպավորություն, կարծես այլ անձը, իր ընտանեկան, սոցիալական, պաշտոնական կամ այլ դիրքից ելնելով, կարող է ազդել դատավորի վրա:

6. Դատավորը պարտավոր է չօգտագործել դատավորի պաշտոնի հեղինակությունը ի շահ իրեն կամ այլ անձի:

7. Դատավորն իրավունք չունի Քրեական դատավարության օրենսգրքով սահմանված անձնական երաշխավորություն տալու հօգուտ որևէ անձի:

8. Դատավորն իրավունք չունի քաղաքացիական, վարչական կամ քրեական վարույթի շրջանակներում բնութագրի տալու որևէ անձի հատկանիշներին այլ կերպ, քան դատական ակտով:

9. Դատավորը չպետք է անդամակցի այնպիսի կազմակերպությունների, որոնք սերմանում են թշնամանք և խտրականություն՝ կախված ռասայից, սեռից, ազգային պատկանելությունից, դավանանքից կամ այլ հատկանիշներից, ինչպես նաև այն կազմակերպություններին, որոնք իրականացնում են օրենքով արգելված գործունեություն: Անդամությունը կրոնական կազմակերպություններին կամ հայրենակցական միություններին ինքնին չի համարվում սույն դրույթի խախտում:

10. Դատավորն իրավունք չունի որևէ կերպ մասնակցելու սոցիալական, բարեգործական, մշակութային, կրթական կամ այլ հանրօգուտ նպատակներ հետապնդող ծրագրերի համար միջոցների ներգրավման գործընթացին, ինչպես նաև թույլ տալու, որ այդ նպատակով օգտագործվի իր պաշտոնի հեղինակությունը: Այս դրույթը չի սահմանափակում դատավորի կողմից այդ ծրագրերի համար նվիրատվություն կամ նվիրաբերություն տալը:

11. Դատավորն իրավունք ունի առաջարկներ ներկայացնելու դրամաշնորհներ տվող կազմակերպություններին՝ իրավունքին, օրենսդրությանը, ինչպես նաև արդարադատության իրականացմանը վերաբերող ծրագրերի հետ կապված միջոցներ հատկացնելու վերաբերյալ, եթե այդ դատարանում չի քննվում կամ ողջամտորեն չի ակնկալվում գործ, որը կապված է այդ կազմակերպության շահերի հետ:

Յոթված 90. Դատավորի պատշաճ վարքագիծը ի պաշտոնն գործելիս

1. Սույն հոդվածի պահանջները վերաբերում են դատավորի վարքագծին, երբ նա գործում է ի պաշտոն:

2. Դատական իշխանությունն իրականացնելու հետ կապված դատավորի պարտականությունները գերակա են նրա կողմից իրականացվող այլ գործունեության նկատմամբ:

3. Դատական իշխանություն իրականացնելիս դատավորը պարտավոր է՝

1) քննել և լուծել օրենքով իր իրավասությանը վերապահված հարցերը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ առկա են ինքնաբացարկ հայտարարելու հիմքեր:

2) գործը քննելիս և լուծելիս ապահովել պատշաճ մասնագիտական պատրաստվածություն:

3) թույլ չտալ, որ իր վրա ներագդեն թաքնված շահերը, հասարակական դժգոհությունը կամ քննադատված լինելու վախը.

4) դատական նիստի բոլոր ներկաներից պահանջել կարգուկանոնի և էթիկայի կանոնների պահպանում.

5) համբերատար, արժանապատիվ և կիրթ վերաբերմունք ցուցաբերել բոլոր այն անձանց նկատմամբ, որոնց հետ դատավորը շփվում է ի պաշտոն: Դատավորը պարտավոր է նմանատիպ վերաբերմունք պահանջել դատարանի աշխատակազմից և այլ անձանցից, որոնք գտնվում են դատավորի ղեկավարության կամ վերահսկողության ներքո.

6) իր պարտականություններն իրականացնել անկողմնակալ: Դատավորն ի պաշտոնե գործելիս պարտավոր է զերծ մնալ խոսքով կամ վարքով կողմնակալություն ցուցաբերելուց, ինչպես նաև նման տպավորություն ստեղծելուց: Նման կողմնակալությունն ընդգրկում է ինչպես որոշակի անձանց նկատմամբ կողմնակալությունը, այդպես էլ կողմնակալությունը՝ հիմնված ռասայի, սեռի, դավանանքի, ազգային պատկանելության, ֆիզիկական արատների, տարիքի, սոցիալական դրության և այլ նմանատիպ հատկանիշների վրա: Սույն կետը չի խոչընդոտում դատարանին անդրադառնալ ռասայի, սեռի, դավանանքի, ազգային պատկանելության, ֆիզիկական արատների, տարիքի, սոցիալական դրության, ինչպես նաև այլ նմանատիպ հատկանիշներին, եթե վերջիններս հանդիսանում են դատական քննության առարկա.

7) վերահսկել և թույլ չտալ դատարանի աշխատակազմին և այլ անձանց, որոնք գտնվում են դատավորի ղեկավարության կամ վերահսկողության ներքո, դրսևորել կողմնակալություն.

8) քննությունն իրականացնել ողջամիտ ժամկետներում՝ խուսափելով անհարկի ձգձգումներից.

9) դատարանի միջոցները տնօրինել արդյունավետ՝ խուսափելով անհարկի ծախսերից.

10) չհաստատել այն դատական ծախսերը, որոնց չափը չի համապատասխանում դրանց ողջամիտ արժեքին.

11) զերծ մնալ որևէ դատարանում քննվող կամ ակնկալվող գործի վերաբերյալ հրապարակայնորեն կարծիք հայտնելուց: Դատավորը պարտավոր է զերծ մնալ նաև իր կարծիքը ոչ հրապարակային հայտնելուց, եթե դա կարող է միջամտել գործի քննությանը: Դատավորը պարտավոր է նմանատիպ վարքագիծ պահանջել նաև դատարանի աշխատակազմից և այլ անձանցից, որոնք գտնվում են դատավորի ղեկավարության կամ վերահսկողության ներքո: Սույն կետը չի արգելում դատավորի կողմից իր պաշտոնեական պարտականությունների հետ կապված հրապարակային հայտարարություններ անելը կամ հասարակությանը դատարանում գործերի քննության ընթացակարգին իրազեկելը: Սույն կետը չի կիրառվում այն դեպքում, երբ դատավորը գործով հանդես է գալիս որպես կողմ.

12) դատական իշխանությունն իրականացնելուց դուրս չհրապարակել և չօգտագործել իր պաշտոնեական պարտականությունների իրականացման կապակցությամբ իրեն հայտնի դարձած ոչ հրապարակային տեղեկությունները, եթե օրենքով այլ բան նախատեսված չէ:

4. Դատավորը պարտավոր է գործի ելքով շահագրգռված յուրաքանչյուր անձի կամ նրա փաստաբանին հնարավորություն տալ իրականացնելու դատարանի կողմից լսվելու՝ օրենքով նախատեսված իրավունքը:

5. Դատավորն իրավունք չունի դատաքննությունից դուրս ինքնուրույն որոնելու ապացույցներ կամ հետախուզելու փաստեր՝ իր վարույթում գտնվող գործով:

6. Դատավորը պարտավոր է չնախաձեռնել, թույլ չտալ և հաշվի չառնել առանց դատավարության հակառակ կողմի կամ նրա փաստաբանի մասնակցության ("ex parte", այսուհետ՝ ընդդիմազերծ) դատավարության մյուս կողմի կամ նրա փաստաբանի հետ շփումները, ինչպես նաև

պարտավոր է հաշվի չառնել առանց դատավարության կողմերի մասնակցության որևէ այլ անձի հետ իր շփումները, որոնք վերաբերում են դատավորի կողմից քննվող գործին: Սույն կանոնից բացառությունները թույլատրելի են միայն հետևյալ դեպքերում.

1) երբ հանգամանքների բերումով ընդդիմազերծ շփումներն անհրաժեշտ են կազմակերպական նպատակներով, ինչպես օրինակ նիստի ամսաթիվը և ժամը համաձայնեցնելու կամ նմանատիպ այլ անհետաձգելի դեպքերում, և այն պայմանով, որ շփումները չեն վերաբերում գործի էությանը, դրանց արդյունքում դատավարության կողմերից մեկը չի ստանում դատավարական կամ այլ առավելություն մյուս կողմի նկատմամբ, և դատավորը անհապաղ հայտնում է այդ շփումների բովանդակությունը մյուս կողմին՝ նրան հնարավորություն տալով արձագանքելու.

2) երբ դատավորը կիրառման ենթակա իրավունքի վերաբերյալ հարցերով դիմում է գործի ելքում չշահագրգռված մասնագետի, պայմանով, որ կողմերը կտեղեկացվեն մասնագետի ինքնության և նրա տեսակետի վերաբերյալ, ինչպես նաև հնարավորություն կունենան այդ տեսակետի վերաբերյալ իրենց կարծիքը ներկայացնելու.

3) երբ դատավորը խորհրդակցում է այլ դատավորների կամ դատարանի աշխատակազմի այն աշխատակիցների հետ, որոնց գործառույթը դատավորին դատական իշխանություն իրականացնելիս օժանդակելն է: Եթե շփումը իրականացվում է գործը լսող տարբեր դատական ատյանների դատավորների միջև, ապա դրա բովանդակությունը հայտնվում է կողմերին.

4) երբ դատավորի կողմից ընդդիմազերծ շփումներ իրականացնելն ուղղակիորեն նախատեսված է օրենքով:

7. Սույն հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված սահմանափակումները տարածվում են և՛ բանավոր, և՛ գրավոր շփումների վրա:

8. Եթե դատավորի կամքից անկախ տեղի են ունեցել սույն հոդվածի 5-րդ մասով անթույլատրելի ընդդիմազերծ շփումներ, ապա դատավորը պարտավոր է անհապաղ հայտնել դրանց բովանդակությունը այն կողմին, որը մասնակից չի եղել այդ շփումներին:

9. Դատավորը պետք է վերահսկի, որպեսզի սույն հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված սահմանափակումները պահպանվեն նաև դատարանի աշխատակազմի և այլ անձանց կողմից, որոնք գտնվում են դատավորի ղեկավարության կամ վերահսկողության ներքո:

10. Կազմակերպական լիազորություններ իրականացնելիս դատարանի նախագահը և յուրաքանչյուր դատավոր պարտավոր են առանց կողմնակալության իրականացնել իրենց կազմակերպական պարտականությունները՝ ապահովելով կազմակերպական ունակությունների պատշաճ մակարդակ: Նրանք պարտավոր են անհրաժեշտության դեպքում համագործակցել այլ դատավորների և դատարանի աշխատակազմի հետ: Դատարանի նախագահը և դատավորը պետք է նմանատիպ վերաբերմունք պահանջեն դատարանի աշխատակազմից և այլ անձանց կողմից, որոնք գտնվում են նրանց ղեկավարության կամ վերահսկողության ներքո:

Դատավորի վարքագծի կանոններ⁹⁹

Կանոն 1. Դատավորն արդարադատություն իրականացնելիս անկախ է և ղեկավարվում է ՀՀ Սահմանադրությամբ, ՀՀ ներպետական և միջազգային օրենսդրությամբ, ինչպես նաև՝ սույն վարքագծի կանոններով:

Դատավորը դատական ակտերը կայացնում է ինքնուրույն, ինչը չի բացառում բարդ գործերով իրավաբանական հարցերի շուրջ դատավոր գործընկերներից խորհուրդ ստանալը՝ պայմանով, որ վերջնական որոշումը դատավորի կողմից կայացվի ինքնուրույն:

⁹⁹ Հաստատվել է Դատավորների ընդհանուր ժողովի 05.09.2014թ. N01-Ն որոշմամբ

Կանոն 2 . Դատավորը պարտավոր է քարձր պահել իր պատիվն ու արժանապատվությունը և խուսափել այն ամենից, ինչը կարող է արատավորել դատական իշխանության հեղինակությունը, նվազեցնել հանրության վստահությունը դատական իշխանության նկատմամբ, վնաս հասցնել դատավորի համբավին, կասկածի տակ դնել նրա օբյեկտիվությունը և անկախությունն արդարադատություն իրականացնելիս: Դատավորը պետք է նման վարքագիծ պահանջի նաև իրեն կցված դատական ծառայողներից:

Կանոն 3. Դատական նիստից դուրս դատավորը պարտավոր է ձեռնպահ մնալ կողմերի և դատավարության այլ մասնակիցների հետ առանձին շփումից:

Դատավորը պարտավոր է գերծ մնալ օրենսդիր և գործադիր մարմինների, պաշտոնատար անձանց ու քաղաքացիների, մասնավոր շահերի՝ հասարակական կարծիքի և այլ կողմնակի ազդեցություններից՝ ճնշումներից, սպառնալիքներից և այլ միջամտությունից, ազատ լինել քննադատության մտավախությունից և անկախ մարդու համբավ ձեռք բերել անկողմնակալ դիտորդի մոտ:

Դատավորը չի կարող լինել որևէ կուսակցության անդամ կամ այլ կերպ զբաղվել քաղաքական գործունեությամբ: Դատավորը պարտավոր է դրսևորել քաղաքական զսպվածություն և չեզոքություն:

Դատախազի վարքագծի կանոնագիրք¹⁰⁰

2. Դատախազի վարքագծի հիմնարար սկզբունքները

2.1. Դատախազն իր գործունեությունում պարտավոր է ուղենիշ ընդունել հետևյալ սկզբունքային պահանջները՝

ա) իր գործունեությամբ, գործնական, մասնագիտական և բարոյական հատկանիշներով նպաստել դատախազական գործունեության անկախության ապահովմանը և դատախազության նկատմամբ հասարակության վստահության ձևավորմանը,

բ) քարձր պահել դատախազության հեղինակությունը, անձնական վարվեցողությամբ հարգանք ու վստահություն ներշնչել դատախազության համակարգի և իր անձի նկատմամբ, ցանկացած պայմաններում ու իրավիճակում քարձր պահել դատախազի կոչումն ու բարի համբավը, պատիվն ու արժանապատվությունը, գործել այնպես, որպեսզի նրա անաչառության և անկողմնակալության նկատմամբ անհարկի կասկած չհարուցվի,

գ) դեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրության պահանջներով՝ միջոցներ ձեռնարկել օրինականությունն ամրապնդելու, օրենքների կատարումն ապահովելու, իրավախախտումների պատճառներն ու դրանց կատարմանը նպաստող պայմանները բացահայտելու և վերացնելու համար,

դ) դեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ, օրենքներով և Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով, առաջնորդվել սոցիալական և իրավական արդարացիության սկզբունքով, պաշտպանել մարդու իրավունքներն ու հիմնարար ազատությունները, աջակցել դրանց իրականացմանը,

ե) մշտապես ապահովել արհեստավարժությունն ու մասնագիտական գիտելիքների պատշաճ մակարդակը, իրազեկ լինել օրենսդրության փոփոխություններին, պարբերաբար զբաղվել իր և իր գործընկերների մասնագիտական գիտելիքների բարձրացմամբ, անհրաժեշտության դեպքում մասնագիտական աջակցություն ցույց տալ գործընկերներին, հնարավորության սահմաններում

¹⁰⁰ Հաստատվել է ՀՀ գլխավոր դատախազի 30.05.2007թ. N17 հրամանով

զբաղվել գիտական և մանկավարժական գործունեությամբ, կատարել հատկապես դատախազության կազմակերպման ու գործունեության հետ կապված հետազոտական աշխատանքներ,

զ) լինել օրինապահ, արդարամիտ, կարգապահ, զուսպ, անկեղծ, կշռադատված, բարեկիրթ, սկզբունքային, անկողմնակալ ու հաստատակամ, անհանդուրժողական՝ ծառայակիցների թույլ տված սխալների, ոչ բարոյական վարքագծի նկատմամբ,

է) համապատասխան մարմիններին անհապաղ տեղեկացնել մարդկանց կյանքին, առողջությանը և շրջակա միջավայրի անվտանգությանը սպառնացող վտանգի մասին, միջոցներ ձեռնարկել դրանց ժամանակին կանխարգելման և հետևանքները վերացնելու նպատակով,

ը) իրեն տրամադրված հրազենը հասարակական վայրերում ցուցադրաբար չկրել, այլ անձանց իրավունքների սահմանափակմանն ուղղված լիազորություններ իրականացնելիս դրսևորել ծայրահեղ համեստություն, ողջամտություն ու կոռեկտություն,

թ) գործել օրենքի առջև բոլորի հավասարության սկզբունքով:

2.2. Դատախազը գործում է հրապարակայնորեն այնքանով, որքանով դա չի հակասում մարդու և քաղաքացու իրավունքների, ազատությունների և օրինական շահերի, ինչպես նաև պետական և օրենքով պաշտպանվող այլ գաղտնիքների պահպանությանը:

2.3. Դատախազը պարտավոր է դրսևորել անհրաժեշտ հետևողականություն՝ օրենքով նախատեսված սահմանափակումները պահպանելիս: